

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS
LIETUVIŲ LITERATŪROS KATEDRA

Eglė Užkuraite

Lietuvių literatūros studijų kryptis

Rambyno kalnas istorinės ir kultūrinės atminties lauke

Bakalauro darbas

Darbo vadovė dr. Saulė Matulevičienė

Ginti leidžiama _____

Vilnius, 2016

Eglė Užkuraitė, *Rambyno kalnas istorinės ir kultūrinės atminties lauke*. Bakalauro darbas, vadovė dr. Saulė Matulevičienė, Vilniaus universitetas, Lietuvių literatūros katedra, 2016, 44 p.

Raktažodžiai: istorinė ir kultūrinė atmintis, Rambyno kalnas, atminties vieta, šventas akmuo, padavimai, Joninės.

Anotacija

Šiame bakalauro darbe tiriamas Rambyno kalnas kaip istorinės ir kultūrinės atminties vieta. Pasitelkiant įvairius šaltinius (enciklopedinius duomenis, atskiras knygeles, žurnalus, laikraščius, ankstyvuosius rašytinius duomenis, sakytinę tradiciją ir kt.) yra rekonstruojama Rambyno kalno istorija, išryškinamas Rambyno kalno vaizdinys kultūrinėje atmintyje ir aiškinamasi, kokia yra istorinė ir kultūrinė jo reikšmė ne tik vietiniams gyventojams, bet ir Lietuvai. Istorinėje atmintyje saugomi atsiminimai apie konkrečius įvykius su tiksliais datomis. Tai pirmieji rašytiniai kalno vardo paminėjimai, archeologiniai duomenys, iš dalies ir žmonių atsiminimai apie konkrečius su šia vieta susijusius įvykius. Kultūrinė atmintis šiuos įvykius, datas įprasmina, suteikia jiems reikšmę. Jai svarbūs pasakojimai apie kalno šventumą ir tai įrodantys objektai, sakytinė tradicija, Joninių šventės atsiminimai. Plačiau aptariami padavimai bei viena apysaka apie Rambyno kalną, aiškinamasi jų reikšmė. Aptariama ir Joninių šventė – ypač svarbi kolektyvinės atminties dalis. Daug dėmesio darbe skiriama šventam akmeniui Rambyno kalne. Išsiaiškinta, kad Rambyno kalnas yra laikoma ypatinga ir šventa kolektyvinės atminties vieta Mažojoje ir Didžiojoje Lietuvoje.

TURINYS

IVADAS	4
1. Istorinės ir kultūrinės atminties samprata, atminties vietos. Mažosios ir Didžiosios Lietuvos kolektyvinė atmintis.	7
1.1. Istorinės ir kultūrinės atminties samprata.	7
1.2. Atminties vietos samprata. Mažosios ir Didžiosios Lietuvos kolektyvinės atminties formavimasis.	9
2. Lokalizacija – vieta, geografinė aplinka. Pavadinimo kilmė.	11
3. Rambyno kalno priešistorė, archeologiniai tyrimai. Petro Tarasenos „Rambyno burtininkas“.13	
4. Rašytiniai šaltiniai	17
4.1. Pirmieji rašytiniai šaltiniai.	17
4.2. Kalno šventumą patvirtinantys objektai.	18
4.3. Rambyno kalnas padavimuose.	24
5. Vietos įprasminimas XIX a. pab. – XX a. pr. Joninės.	31
6. Rambyno kalnas XXI amžiuje.	36
IŠVADOS	39
LITERATŪRA	40
SANTRAUKA	43
SUMMARY	44

IVADAS

Šio bakalauro darbo tema yra „Rambyno kalnas istorinės ir kultūrinės atminties lauke“. Rambyno kalnas yra reikšminga vieta ne tik vietinei bendruomenei, tačiau ir Lietuvos kultūrai bei istorijai.

Darbo problematika ir naujumas. Rambyno kalnas nėra išsamiai aptartas. Tik iš pavienių publikacijų galima daryti išvadas apie jo svarbą mūsų istorinei ir kultūrinei atminčiai. Šios vietovės, įvairių su ja susijusių kultūrinių iniciatyvų istorija taip pat nėra sulaukusi išsamaus aptarimo. Kita vertus, dr. V. Safronovas, rašydamas apie Prūsų Lietuvoje XIX-XX a. susidariusią atminimo kultūrą, gana išsamiai aptaria Rambyno kalną kaip Mažosios Lietuvos kolektyvinės atminties vietą ir aiškinasi, kodėl Rambynas buvo pasirinktas šia vieta.

Rambyno kalnas darbe bus pristatomas ir platesniame kultūriniame lauke – tai su Mažosios Lietuvos kultūriniais sąjūdžiais susijusi vietovė, kurioje yra ir daugiau kultūrinei atminčiai svarbių objektų: Bitėnų kapinaitės, Martyno Jankaus memorialinis muziejus.

Darbo objektas – Rambyno kalnas ir jo apylinkės kaip kultūrinės atminties vietos. Jį rekonstruojama remiantis:

1. enciklopediniais duomenimis („Mažosios Lietuvos enciklopedija“, „Šilutės kraštas. Enciklopedinis žodynas“);
2. 1987 metais autorių kolektyvo (A. Basalykas, Z. Venckus, A. Lekavičius ir kt.) išleistu straipsnių rinkiniu „Rambynas“, kuris skirtas Rambyno kalno landšaftiniui draustiniui. Jame aprašomos gamtinės sąlygos, fauna, flora, taip pat yra pateikiami istoriniai faktai;
3. Rambyno regioninio parko direkcijos ir Pagėgių krašto draugijos „Sandūra“ kartu leidžiamu žurnalu-almanachu „Rambynas“ (pradėtas leisti 2007 metais, yra leidžiamas vieną kartą per metus, redaguoja Rambyno regioninio parko direkcijos direktorė D. Milašauskienė), kuriame atsiskleidžia su Rambyno apylinkėmis susijusios įvairialypės istorinės ir kultūrinės realijos. Leidinyje rašoma apie šio krašto kultūrą, istoriją, aplinkosaugą. Darbe remiamasi šiame žurnale aptartais Rambyno kalno archeologinių tyrimų rezultatais (dr. V. Šimėno straipsniais „Neatsiskleidęs Rambynas. Archeologiniai Rambyno kalno ir jo apylinkių tyrimai nuo XIX iki XX a. pradžios“, publikuota 2011 metais, gruodį, Nr. 1 (4) bei „Neatsiskleidęs Rambynas. Archeologiniai Rambyno kalno ir jo apylinkių tyrimai nuo XX a. pradžios iki šių dienų. Napoleono lobio paieškos“, publikuota 2012 metais, Nr. 1 (5)); Taip pat naudojama parko internetinėje svetainėje skelbiama informacija.

4. ankstyviausiais rašytiniais duomenimis – kryžiuočių karo kelių į Lietuvą aprašymu (XIV a. pab. – XV a. pr.), Pretorijaus „Prūsijos regyklos“ antrosios dalies ištrauka (XVII a.);
5. dar vienu duomenų masyvu – sakytine tradicija ir XIX – XX a. užrašytais padavimais apie Rambyno kalną: lietuvių liaudies padavimas „Rambynas“ iš B. Kerbelytės knygos „Žemės atmintis. Lietuvių liaudies padavimai“, prūsų lietuvių padavimas „Rambyno kalno dvasių kerštas“, užrašytas V. Vabalkšnio buvo publikuotas 1932 metais laikraštyje „Mūsų rytojus“, penki padavimai („Rambyno žvejys ir Merguvos undinės“, „Rambyno aukų akmuo“, „Rambyno Laima ir laumės“, „Kunigaikštis Šereikis“, „Rambyno velnias“) paskelbti dr. J. Remeikos Klaipėdos krašto padavimų rinkinyje „Ką kalneliai pasakoja“ ir buvo publikuoti 1938 metais žurnale „Mokslo dienos“, trys padavimai („Kaip įsikūrė Rambyno šventovė“, „Rambynas ir laumės“, „Rambynas“) paskelbti 2011 metais knygelėje „Gražiausieji Mažosios Lietuvos padavimai“;
Taip pat vietinių žmonių prisiminimais apie šventą aukuro akmenį (G. Stakvilionio prisiminimai apie tai, kaip jis prisidėjo prie akmens sugrąžinimo ant Rambyno kalno, užrašyti 2006 metais Rambyno regioninio parko direkcijos vyr. specialistės, kultūrologės G. Skipitienės) ir apie Joninių šventę (L. Grigolaitytės prisiminimai apie ruošimąsi Joninių šventei Rambyne, U. Lachauer knygoje „Rojaus kelias“, išleistoje 2001 metais);
6. tarpukario Lietuvoje leistais periodiniais leidiniais „Mokslo dienos“ (žurnalas leistas 1937-1940 metais), „Mūsų rytojus“ (laikraštis leistas 1927-1936 metais), „Klaipėdos žinios“ (laikraštis leistas 1924-1926 metais), „Lietuva“ (laikraštis leistas 1919-1928 metais), kuriuose aptariamos politikos, ekonomikos, kultūros temos, aprašomi to krašto svarbūs istoriniai įvykiai. Straipsniai yra apie Rambyno kalną, ten vykstančias Jonines.

Darbo tikslas:

- išryškinti Rambyno kalno vaizdinį kultūrinėje atmintyje;
- išsiaiškinti, kokia istorinė ir kultūrinė Rambyno kalno reikšmė vietos bendruomenei ir Lietuvos kultūros istorijai.

Darbo uždaviniai:

- aptarti kultūrinės atminties tyrimų lauką, išanalizavus turimus šaltinius, išskirti su Rambyno kalnu siejamų duomenų pobūdį, pagrindines temas;
- išryškinti autoriaus pasirinkimą Rambyno kalną vaizduoti grožiniame kūrinyje.

Darbo metodai:

remiantis kultūrinės atminties tyrimų prieiga aptariamas Rambyno kalnas ir jo apylinkės.

Darbo struktūra:

bakalauro darbą sudaro įvadas, šešios dalys, išvados, naudota literatūra ir santraukos lietuvių bei anglų kalbomis. Iš pradžių pristatoma istorinės ir kultūrinės atminties teorija. Tolesniuose skyriuose ši teorija pritaikoma Rambyno kalno atvejui, yra išskiriamos pagrindinės temos, aiškinamasi kuo svarbi Rambyno kalno istorinė ir kultūrinė atmintis.

1. Istorinės ir kultūrinės atminties samprata, atminties vietos. Mažosios ir Didžiosios Lietuvos kolektyvinė atmintis

1.1. Istorinės ir kultūrinės atminties samprata

Atminties problematika yra aktuali šių dienų tyrinėtojams. Juos domina tiek istorinės, tiek kultūrinės atminties sąvokos. Yra aiškinamasi, kuo istorinė ir kultūrinė atmintis skiriasi viena nuo kitos ir kuo yra panašios. Norima sužinoti, kaip istorinė ir kultūrinė atmintis, veikdamos kartu, formuoja kolektyvinę atmintį, sukuria atminties vietas.

Atmintis yra daugiasluoksnis reiškiny, turintis ryšį su laiku ir formuojantis praeitį ir dabartį. Atminties teorijų yra ne viena. Folkloro tyrinėtoja Radvilė Racėnaitė straipsnyje „Folklorinė atmintis: retrospektyvus santykis su vieta lietuvių liaudies sakmėse“ aptarė ir vieną pirmųjų atminties teorijų, kurią XX a. pr. paskelbė prancūzų mokslininkas M. Halbwachsas. Jis išskyrė tris atminties rūšis: „individualią, susijusią su asmeniniais išgyvenimais; kolektyvinę, t. y. bendrą visai visuomenei, ir istorinę, kuriamą istorikų ir kitų praeities tyrinėtojų“¹.

Istorinė atmintis yra objektyviausia. Ją formuoja istorinės datos, įvykiai, iš dalies ir žmonių prisiminimai. Jai priklauso visa tai, kas yra apčiuopiama ir tai, ką galima tiksliai paliudyti. Istorinė atmintis formuojasi tada, kai į praeitį yra žvelgiama iš dabarties perspektyvos, bet jai svarbūs ir dokumentuoti, tikslūs istoriniai šaltiniai. Ji sukuria tam tikrą žinių (datų, įvykių) lauką ir taip formuoja individo tapatybę.

Tačiau istorinės atminties negalima atskirti nuo kolektyvinės atminties. M. Halbwachsas pabrėžia, kad svarbiausia yra ne individuali žmogaus atmintis ir ne istorinė atmintis, o kolektyvinė atmintis. Pasak mokslininko, „net ir tada, kai žmogus mano, pats prisimenąs tam tikrą įvykį, iš tiesų daugelis jo prisiminimų yra kolektyvinės prigimtys, nes jų atsiminimas / neatsiminimas yra palaikomas kitų bendruomenės narių. Taigi atskiram individui neįmanoma ką nors aiškiai prisiminti be visuomeninio konteksto, nes tik bendruomenė pateikia medžiagos atminčiai, pastūmėja individą vienus dalykus atsiminti, o kitus pamiršti. Be to, kolektyvinė atmintis gali skatinti individus jaustis atsimerančiais netgi tai, ko jie niekada nėra patyrę“².

¹ Radvilė Racėnaitė, „Folklorinė atmintis: retrospektyvus santykis su vieta lietuvių liaudies sakmėse“, 109, http://www.ilti.lt/failai/09_Racenaite.pdf, (žiūrėta 2016-03-22).

² Ten pat, 109-110.

Apie M. Halbwachso teoriją rašo ir dr. Vasilijus Safronovas, humanitarinių mokslų daktaras ir istorikas, straipsnyje „Ką tyrinėsime – istorinę kultūrą ar atminimo kultūrą?“. Jo žodžiais, šis mokslininkas pagrindė idėją, kad „atmintis negali būti interpretuojama vien atskiro individo kontekste, nes ji yra socialiai konstruojama“³. Bendrumas atsiranda tik tada, kai yra ir bendrų prisiminimų. Dar vienas svarbus M. Halbwachso teiginys: „Tik padedami socialinių (arba kolektyvinių) rėmų, galime atsiminti, atkurdami mus dominančią praeitį, tačiau tai, ką įsimename, nebūtinai sutampa su tuo, ką atsimename, nes atsiminimams daro įtaką situacija, kurioje jie atgaminami“⁴. Praeities prisiminimams įtaką daro dabartis, todėl komunikuojant atmintis gali būti keičiama.

Vokiečių tyrinėtojai Janas ir Aleida Assmannai pasiūlė komunikacinės ir kultūrinės atminties terminus, kurie iš dalies atitinka kolektyvinę atmintį, tad naujai įprasmina istorinę atmintį, suteikia jai papildomas reikšmes. Mokslininkai teigia, kad komunikacinė atmintis yra trumpalaikė (jos laikotarpis yra apie 80 – 100 metų), ji, galima sakyti, yra kolektyvinės atminties dalis, „kuri, panašiai kaip individo sąmonė ar kalba, yra socializacijos ir komunikacijos proceso rezultatas“⁵. Pasak jų, kultūrinė atmintis yra toji atmintis, kuri per simbolius išreiškia „mes“ suvokimą ir leidžia „aš“ suvokti save kaip „mes“ dalį⁶. Kitaip tariant, kultūrinė atmintis leidžia individui priklausyti kolektyvinei atminčiai ir jaustis jos dalimi. Tai yra bendros reikšmės, kurios sukuria žmonių bendrumą. Kultūrinė atmintis nėra objektyvus reiškinys kaip istorinė atmintis, ją gali perteikti įvairūs simboliniai objektai, ženklai, pasakojimai. Kultūrinė atmintis yra nuolat besikeičianti, kurianti vis kitokias reikšmes. Šios reikšmės gali būti perduodamos įvairiais informaciniais būdais: tekstiniais, vizualiais ar verbaliniais. Ji aktualizuojama tam tikrai bendruomenei skirtų švenčių metu atliekamais ritualais, viešai sakomomis kalbomis, architektūriniais paminklais, meno kūriniais, grožine literatūra ir pan.⁷

Vis dėlto istorinė ir kultūrinė atmintis yra susijusios. Jos negali egzistuoti viena be kitos. Pagrindinis skirtumas tarp istorinės ir kultūrinės atminties yra tas, kad istorinei atminčiai yra svarbus klausimas, kas ir kada įvyko, o kultūrinei atminčiai – ką šie įvykiai reiškia kiekvienam žmogui atskirai ir bendruomenei. Vadinasi, istorinę atmintį mes suprantame kaip faktų visumą, o kultūrinę atmintį – kaip tų faktų įprasminimą.

³ Vasilijus Safronovas, „Ką tyrinėsime – istorinę kultūrą ar atminimo kultūrą?“, *Kultūros barai*, 2007, Nr. 7 (513), 3.

⁴ Ten pat, 3.

⁵ Žilvinė Gaižutytė-Filipavičienė, „Kultūrinė atmintis, kultūrinis kapitalas ir vizualumas“, 46, http://litlogos.eu/L83/Logos_83_045_049_Gaizutyte.pdf, (žiūrėta 2016 05 12).

⁶ Vasilijus Safronovas, *Praeitis kaip konflikto šaltinis. Tapatybės ideologijų konkurencija XX amžiaus Klaipėdoje*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2011, 28.

⁷ Ten pat, 30.

1.2. Atminties vietos samprata. Mažosios ir Didžiosios Lietuvos kolektyvinės atminties formavimasis

Atminties tyrinėtojas, prancūzų mokslininkas, P. Nora išskėlė mintį apie atminties vietas ir teigė, kad istorija ir atmintis yra skirtingi dalykai. Tikroji atmintis, pasak mokslininko, yra kolektyvinė atmintis – ji susijusi su bendruomenių tradicijomis, nepertraukiamumu, papročiais ir viso to perdavimu iš kartos į kartą⁸. Mokslininkas teigia, kad „kuo mažiau atmintis yra išgyvenama kolektyviai, tuo labiau jai reikia specialistų, kurie rūpintųsi jos palaikymu“⁹.

P. Nora pasiūlė atminties vietos sąvoką. „Kolektyviniam identitetui svarbi praeities dalis ar istoriškai susiformavęs kitas fenomenas, kaip antai: reikšmingos vietovės, lemtingi praeities įvykiai, kultūriniai tekstai, paminklai, šventės bei memorialiniai paminėjimai ir kitokie tautinei atminčiai svarbūs ženklai. Taigi atminties vietos – tai savotiškos kolektyvinės atminties liekanos, kraštutinė memorializuoti siekiančios sąmonės egzistavimo istorijoje forma. Tokios atminties vietos kaip atskiri objektai nukreipia mūsų žvilgsnį į atmintį kaip visumą“¹⁰. Kitaip tariant, atminties vieta gali tapti ne vien tik materialus objektas. Ja gali būti ir įvairios svarbios dienos, šventės, asmenybės ir pan. Vadinasi, atminties vietomis galime vadinti tas vietas, kurios kolektyvinėje atmintyje yra palikusios svarbų pėdsaką, be kurio nebūtų įmanomas ir dabartinis gyvenimas. Tokia atminties vieta buvo ir Mažojoje Lietuvoje – tai Rambyno kalnas.

Apie Rambyno kalno pasirinkimą atminties vieta rašo istorikas Dangiras Mačiulis. Savo straipsnyje „Pasisavinant Mažąją Lietuvą. Vienijančios kolektyvinės atminties konstravimas Lietuvoje tarpukariu“ jis rašo apie Mažosios ir Didžiosios Lietuvos bendrą kolektyvinės atminties konstravimą. Kaip šio konstravimo pagrindas yra minimas Rambynas, kuris, galima sakyti, yra šios kolektyvinės atminties simbolis tarp Mažosios ir Didžiosios Lietuvos gyventojų. Pasak tyrinėtojo, iš pradžių, Mažosios ir Didžiosios Lietuvos gyventojai neturėjo bendros kolektyvinės atminties, nes kai kurie reiškiniai, pavyzdžiui, didieji Lietuvos kunigaikščiai, buvo svetimi Mažosios Lietuvos gyventojams. Tačiau vėliau išaiškėjo, kad galima sujungti Mažosios ir Didžiosios Lietuvos gyventojų kolektyvinę atmintį į pagalbą pasitelkiant kalbą. Kiekvienam to meto žmogui, nesvarbu ar jis būtų iš Mažosios Lietuvos, ar iš Didžiosios Lietuvos, ypač svarbi buvo sava kalba. Todėl ši plonytė gija tapo vienu iš bendrų dalykų, kuriuos panaudojant, buvo galima pradėti konstruoti bendrą kolektyvinę atmintį. Laikraštyje „Aušra“ (leistas 1883-1886 metais Mažojoje Lietuvoje)

⁸ Racénaitė, 110.

⁹ Ten pat, 111.

¹⁰ Ten pat, 111.

buvo publikuojami straipsniai apie didžiųjų Lietuvos kunigaikščių žygius. Tai turėjo paskatinti atrasti jungtį tarp Mažosios ir Didžiosios Lietuvos gyventojų¹¹.

Be bendros istorinės atminties negali formuotis ir kolektyvinė atmintis. Todėl tiek Mažosios, tiek Didžiosios Lietuvos gyventojams svarbia atminties vieta buvo pasirinktas Rambyno kalnas. „Greta bandymo kai kuriuos didlietuvių kolektyvinės atminties vaizdinius perkelti į mažlietuvių terpę būta ir atvirkštinio proceso, kai Mažosios Lietuvos istorines asmenybes siekta paversti didlietuvių kolektyvinės atminties savastimi. Tai išryškėjo rengiantis 1914 m. paminėti Kristijono Donelaičio 200-ąsias gimimo metines ir šia proga Rambyne pastatyti paminklą. Idėja sulaukė plataus pritarimo tiek mažlietuvių, tiek didlietuvių visuomenėje“¹².

Toliau straipsnyje teigiama, kad tuometinis elitas manė, jog Rambynas yra pati svarbiausia atminties vieta Mažojoje Lietuvoje. Kaip svarbus faktas yra paminima tai, kad jau nuo senų laikų Rambyno kalnas buvo laikomas šventove, kurioje būdavo minimi svarbūs gyvenimo tarpsniai: gimimas, santuoka, mirtis. Svarbi buvo ir pilis, stovėjusi ant Rambyno kalno¹³. Rambynas buvo reikšminga Mažosios Lietuvos istorinė vieta. 1928 metų laikraštyje „Trimitas“ (Nr. 23, Nr. 24) minima, kad Rambynas buvo Skalvos (skalvių genties žemė) sostinė, Rambyne gyvenantys jaunuoliai buvo pirmieji siunčiami į Magdeburgą ir Marienburgą mokytis elgtis su ginklais, o grįžę oriai gindavo savo gimtąjį kraštą iki paskutinio kraujo lašo. Net ir po to, kai buvo pradėti negailestingi Rambyno puolimai ir užgesinta aukure degusi ugnis, žmonės nenuleido rankų. Jie siekė įrodyti, kad Rambyno kalnas yra nesunaikinimas, gyvuosiantis per amžių amžius¹⁴. Šios laikraščių ištraukos liudija apie norą rekonstruoti Rambyno kalno praeitį, parodyti, kad jos iš tiesų būta didingos. Bandoma išryškinti šios vietos išskirtinumą ir ypatingumą.

Pasirenkant Rambyno kalną kolektyvinės atminties vieta didelį vaidmenį suvaidino intelektualų bendruomenė, kuriems jau buvo žinoma, kad šis kalnas yra svarbus nuo seniausių laikų ir kad jis iš tiesų gali tapti jungiamąją Mažosios ir Didžiosios Lietuvos grandimi. Kita vertus, Rambyno kalne yra stovėjusi pilis ir aukuras, taigi Mažosios ir Didžiosios Lietuvos gyventojų kolektyvinės atminties bendrąją vietą Rambynas tapo neatsitiktinai.

¹¹ Dangiras Mačiulis, „Pasisavinant Mažąją Lietuvą. Vienijančios kolektyvinės atminties konstravimas Lietuvoje tarpukariu“, 213, http://briai.ku.lt/downloads/AHUK_24/24_212-229_Maciulis.pdf, (žiūrėta 2016 03 15).

¹² Ten pat, 216.

¹³ Ten pat, 222. Autorius remiasi 1928 metų laikraštyje „Trimitas“ (Nr. 24, Nr. 26) paskelbtais straipsniais „Atgyja senovinis Rambynas“ bei „Joninės Rambyno kalne“.

¹⁴ Autorius, D. Mačiulis, remiasi dviem straipsniais publikuotais laikraštyje „Trimitas“: „Atgyja senovinis Rambynas“ (1928, Nr. 24), V. Daudzvardis „Rambyno šventė“ (1928, Nr. 23).

2. Lokalizacija – vieta, geografinė aplinka. Pavadinimo kilmė

Gera žinoma Rambyno kalno geografinė aplinka. Mažosios Lietuvos enciklopedijoje rašoma, kad Rambynas yra kalnas, apaugęs mišku, „dešiniajame Nemuno krante tarp Bitėnų ir Bardinų kaimų, Pagėgių apskrityje, apie 10 km į šiaurę nuo Ragainės ir į rytus nuo Tilžės. Viena iš Vilkyškių moreninio gūbrio kalvų“¹⁵. Išsamiau geografinė aplinka yra apibūdinama atskiroje autorių kolektyvo sudarytoje knygelėje „Rambynas“. Rašoma, kad „tai meridianinės krypties 6-8 km pločio žemės paviršiaus pakilimas, skiriantis Nemuno deltą ir visą Pajūrio žemumą nuo Vidurio žemumos pietvakarinės dalies (Karšuvos žemumos). Draustinio ribose kalvagūbrio absoliutinis aukštis svyruoja nuo 30 iki 60 m, o toliau į šiaurę išauga iki 80 m“¹⁶. Šilutės krašto enciklopediniame žodyne rašoma ir apie ne vieną kalno griūtį: „Nemuno paplautos kalno dalys griuvo XVIII a. 1835 m. nugriuvo 400 m ilgio ir 27 m pločio ruožas, 1878 – likusi kalno dalis“¹⁷. Po šios griūties buvo ir dar kelios griūtys, naikinusios kalną (1878 ir 1926 metais). Šiais laikais Rambyno kalnu yra vadinama buvusio piliakalnio papėdė, jau daug žemesnė nei anksčiau. Dabartinis kalno aukštis yra 46 m virš jūros lygio¹⁸. Tad ne vieną čia atvykusį turistą sužavi atsiveriantys išspūdingi Nemuno vingiai bei Mažosios Lietuvos vaizdai su istoriškai svarbių miestų – Tilžės bei Ragainės – panoramomis.

Vis dar yra aiškinamasi, kokia Rambyno kalno pavadinimo kilmė. Lietuvių kalbininkas, Simas Karaliūnas, straipsnyje „Iš kur kilęs žodis „Rambynas“?“ aptarė žodžio kilmę. Autorius teigia, kad tai, jog kalno vardas yra senas, įrodo kryžiuočių kelionių aprašymuose 1385-1395 metais vartojama forma *Rambyn*. Kadangi ji sutampa su dabar vartojamu kalno pavadinimu, S. Karaliūnas teigia, kad jau nuo seniausių laikų kalno vardas buvo Rambynas¹⁹. Toponimų su šaknimi Ramb- lietuvių vardyne nėra, nors įvairių kalvų, kalvelių pavadinimai su priesaga -ynas yra paplitę. Ši priesaga reiškia vietą, kur yra kažko daug. Matome, kad Rambyno vardas šiam tipui nepriklauso, todėl jis nėra priskiriamas ir lietuvių vardyno sistemai²⁰. Autorius teigia, kad žodis yra giminingas prūsų kilmės vardams, nes prūsai turi pavadinimų su šaknimi Ramb- ir priesaga -yn-, pavyzdžiui, *Rambinge*, *Rombaw*, *Ramboth*, *Ramboten*, *Gerkyenen*,

¹⁵ *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, IV tomas, 2009, 37.

¹⁶ Alfonsas Basalykas, „Rambyno landšaftinio draustinio paviršiaus fizinė geografinė apžvalga“, A. Basalykas, Z. Venckus, A. Lekavičius ir kt., *Rambynas*, Vilnius: Mokslo, 1987, 4.

¹⁷ *Šilutės kraštas. Enciklopedinis žodynas*, Šilutė: Prūsija, 2000, 323.

¹⁸ *Rambyno regioninis parkas*, <http://www.vstt.lt/VI/index.php#r/144>, (žiūrėta 2016-04-27).

¹⁹ Simas Karaliūnas, „Iš kur kilęs žodis „Rambynas“?“, *Mokslas ir gyvenimas*, 1977, Nr. 8 (239), 35.

²⁰ Ten pat, 35.

Glamsynen. Pasitelkdamas šiuos pavyzdžius S. Karaliūnas teigia, kad tai leidžia manyti, jog Rambynas yra prūsiškos kilmės²¹.

Šilutės krašto enciklopediniame žodyne teigiama, kad, pasak kalbininkų, vietovardį reikėtų sieti „su lietuvišku žodžiu *rumbas* (iškilus sukietėjimas, randas, iškilimas, kraštas) ir latvišku *rumba* (gūbrys, kalva)“²². Šiam teiginiui pritaria ir S. Karaliūnas. Iš likusių prūsų kalbos tekstų spręsti, ką reiškia žodžio šaknis, yra sunku, nes tokio bendrinio žodžio prūsų kalboje nėra. Todėl autorius lygina lietuvių ir latvių kalbas. „Lietuvių kalboje yra žodžiai *rambis* „medžio stuobrys“, *rambėkas* „neskalus, susivijęs, gumbuotas medžio kamienas“. Latvių kalboje sakoma *rembulis kuoks* „nelygus, gruoblėtas, gumbuotas medis“. Lietuvių *rembėti* „kietėti“ (kalbant apie žievę, delnus), darytis nelygiam, grublėtam (apie medį kalbant)“ ir latvių *rembet* „rastis randams“, yra tapatūs, vadinasi, siekia senus laikus, o senovės indų kalboje juos atitinka veiksmažodis *rambate* „nukarti, nulinkti žemyn“²³. Tad galima daryti išvadą, kad šaknis Ramb- reiškia „sukietėjimas, įlinkimas, išlinkimas, iškilimas, nelygumas ar pan. medyje ar žemės paviršiuje. Jų šaknies balsių skirtumas aiškinamas žodžių darybai būdinga šaknies balsių kaita (renka-ranka, renčia-rąstas)“²⁴.

²¹ Ten pat, 35.

²² *Šilutės kraštas*, 323.

²³ Karaliūnas, 35.

²⁴ Ten pat, 35.

3. Rambyno kalno priešistorė, archeologiniai tyrimai. Petro Tarasenos „Rambyno burtininkas“

Rambyno kalnas nėra labai daug tyrinėtas ir kasinėtas. Yra žinoma, kad 1837 metais E. Gizevijus atliko archeologinius kasinėjimus. Jie buvo aprašyti leidinyje „Prūsijos provincijos laikraštis“. Kaip rašoma Mažosios Lietuvos enciklopedijoje, yra išlikę keletas archeologinių radinių. Buvo rastas VI periodo baltiško tipo žalvarinis įmovinis kirvis ir kiti senieji radiniai iš bronzos amžiaus pabaigos (600-500 m. pr. Kr.), taip pat aptiktas III-XII a. kapinynas su įvairiomis įkapėmis bei papuošalais²⁵.

Pagal archeologo doc. dr. Valdemaro Šimėno straipsnyje „Neatsiskleidęs Rambynas. Archeologiniai Rambyno kalno ir jo apylinkių tyrimai nuo XIX iki XX a. pradžios“ pateiktus duomenis apie archeologinius radinius galima spręsti, kad Rambynas ir jo apylinkės buvo gyvenamos nuo III-IV amžiaus. Teksto autorius mini, kad 1875 metais išleistame G. Bujacko leidinyje „Prūsų akmeniniai dirbiniai“ yra susisteminti muziejaus „Prussia“ akmeniniai radiniai. Yra pateiktas akmeninio dirbinio vaizdinys iš Rambyno, tačiau, kaip jis šiame muziejuje atsidūrė, nėra žinoma. 1885 metais to paties muziejaus išleistame archeologinių radinių kataloge yra minimos segės, antkaklės, apyrankės, žiedai, gintaro, stiklo ir kiti dirbiniai. Spėjama, kad visi šie radiniai rasti E. Gizevijaus. Iš viso pažymėti apie 120 radinių, spėjama, kad jie yra IV-XII amžiaus. 1893 ir 1897 metais tarp radinių yra minimi aštuoni akmeniniai kirvukai ir vienas žalvarinis kirvis, taip pat vėl paminimos segės ir diržų sagtys. Nė vienas radinys nėra išsamiai aprašytas. 1906 metais minimi vėlgi tie patys radiniai. Apibendrindamas straipsnį dr. V. Šimėnas teigia, kad visi šie aprašyti radiniai (akmens kirviai, žalvario amžiaus dirbiniai ir kt.) yra rasti E. Gizevijaus²⁶.

Dr. Vyktas Vaitkevičius knygoje „Senosios Lietuvos šventvietės. Žemaitija“²⁷ taip pat mini, kad XIX a. pradžioje Rambyne buvo rasta daugybė auksinių grandinių, diržų, apyrankių, didelių sidabrinių dubenių ir lėkščių²⁸. Galima daryti išvadą, kad turimi omeny tie patys E. Gizevijaus radiniai.

1940 metais šalia Rambyno kalno buvo atrasta sidabrinė lankinė segė (spėjama, kad ji yra iš V amžiaus). Ši informacija buvo paskelbta žurnale „Mannus“. Skandinavų archeologas grafas

²⁵ *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, 37.

²⁶ Valdemaras Šimėnas, „Neatsiskleidęs Rambynas. Archeologiniai Rambyno kalno ir jo apylinkių tyrimai nuo XIX iki XX a. pradžios“, *Rambynas*, 2011, Nr. 1 (4), 18-19.

²⁷ Vyktas Vaitkevičius, *Senosios Lietuvos šventvietės. Žemaitija*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 1998, 645.

²⁸ Autorius, dr. Vyktas Vaitkevičius, remiasi Vacio Miliaus paruošta knyga „Lietuvinkai. Apie vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devyniolikame amžiuje“, Vilnius: Vaga, 1970.

E. Oxenstiernas aprašė ir nupiešė šią segę. Radimo aplinkybių neaptaria²⁹. Dr. V. Šimėnas pateikia hipotezę, kad ši segė yra taip pat iš E. Gizevijaus rinkinio, tačiau anksčiau dėmesys jai nebuvo parodytas. Autorius teigia, kad daugiau jokių išsamesnių ir svarbesnių tyrimų XX amžiuje nebuvo atlikta. Rambyno kalnas įvairiuose darbuose yra minimas, tačiau naujos informacijos nėra. Be to, „dar E. Gizevijui žinomos archeologinių radinių vietos buvo užmirštos. [...] Rambyno kalnas ir jo istorija ne tik, kad neatsiskleidė, bet buvo dar labiau užmiršta“³⁰.

Visi šie paminėti archeologiniai duomenys su tiksliais datomis priklauso istorinei atminčiai. Jais yra rekonstruojama Rambyno kalno priešistorė. Archeologinių radinių pagalba yra kuriamas Rambyno kalno praeities vaizdas ir aiškinamasi, nuo kada jis galėjo būti gyvenamas.

Tarsi norėdamas užpildyti archeologinių radinių trūkumą, žinomas Lietuvos archeologas bei rašytojas Petras Tarasienka 1958 metais parašė istorinę nuotykių apysaką „Rambyno burtininkas“³¹. Joje pagrindiniai veikėjai gyvena akmens amžiuje, kai žmonės dar tik pradėjo po truputį susipažinti su žemdirbyste, gyvulininkyste. Tad istorija skaitytojus supažindina su tų laikų gyvenimu: aprašomos gyvenimo sąlygos, maisto paieškos, tarpusavio santykiai, pasaulio suvokimas ir pan.

Istorija pradedama vaizdingai aprašoma akmens amžiuje gyvenusių žmonių, galima sakyti, mūsų protėvių, gyvenimo kasdienybę. Jie medžioja žvėris, gaudo žuvis, kaupia maisto atsargas, rengia sau būstus, bendrauja vieni su kitais, augina vaikus, bando išgyventi šaltas žiemas. Žmonės gyvena pagal gamtos ritmą, jam nesipriešina. Jie turi savo gyvenimo sistemą – gyvenama giminių bendruomenėmis, kuriose paskutinis žodis yra vyriausiosios moters. Žmonės ypač tiki gamtos ženklais, senesniųjų genties žmonių pasakojamomis istorijomis, aukoja aukas įvairiausiems dievams, stengiasi jų neužrūstinti, užsiima būrimais. Rambyno kalno bendruomenė yra šios istorijos centre.

Pasakojama apie vienos genties, sartiečių, gyvenimą. Jie gyvena prie Sartės ežero, rytinėje Lietuvos dalyje. Žmonės nėra patenkinti savo gyvenimu: žiemos labai šaltos, jas vis sunkiau iškęsti, atsargų žiemai priruošti darosi vis sunkiau, nes žvėrių sparčiai mažėja, žuvys neršia tolimesniuose vandenyse. Jiems darosi vis sunkiau išgyventi. Daug vaikų ir senesnių žmonių nesulaukia šiltesnio laiko ir miršta. Pavasarį ir vasarą žmonės būna linksmesni: jie ruošiasi žiemai, daugiau bendrauja, tvarkosi savo būstus. Gyvenimas taip ir sukasi pagal gamtos ritmą. Ramią genties kasdienybę sujaukia netikėtai rastas žynys Angiris, kuris papasakoja jiems apie savo

²⁹ Valdemaras Šimėnas, „Neatsiskleidęs Rambynas. Archeologiniai Rambyno kalno ir jo apylinkių tyrimai nuo XX a. pradžios iki šių dienų. Napoleono lobio paieškos“, *Rambynas*, 2012, Nr. 1 (5), 11.

³⁰ Ten pat, 11.

³¹ Petras Tarasienka, *Rambyno burtininkas*, Kaunas: Šviesa, 1997.

gyvenamąjį kraštą - Rambyną. Ten žmonės gyvena visai kitaip nei sartičių gentis: jie augina gyvulius (karves, avis), sėja grūdines kultūras ir iš jų turi pakankamai atsargų žiemos laikotarpiui, augina linus ir nešioja lengvesnius drabužius. Tad sartičių žmonės taip pat pradeda trokšti tokio gyvenimo, nors ir bijo priešintis dabartinio gyvenimo tvarkai. Algis ir jo sesuo Saulutė, pagrindiniai istorijos veikėjai, ryžtasi paslapčia pabėgti ir išsiaiškinti, ar tikrai Rambyno kalne gyvenantys žmonės yra tokie laimingi, ir kaip padaryti, kad ir jų, Sartių, gentis taptų tokia pat laiminga. Aprašoma jų kelionė į Rambyno kalną, gyvenimas Rambyno kalno bendruomenėje, sugrįžimas į savo gentį ir bandymas pritaikyti laimingo gyvenimo modelį savame krašte.

Šioje apysakoje svarbiausia yra tai, kad Rambyno kalnas yra vaizduojamas kaip laimės kraštas. Čia žmonėms nereikia badaujant kęsti ypač šaltos žiemos, nes jie turi prikaupę pakankamai maisto atsargų, jiems netenka daug medžioti ir žuvauti (žvėrių, paukščių ir žuvų vis mažėja), visi jie gyvena santarvėje ir džiaugsme. Žmonės čia užsiaugina grūdų ir kepa iš jų ragaišį, o mėsą bei žuvį skanina druska. Vietoj kailinių rūbų šiltuoju metų laiku nešioja lengvesnius lininius rūbus, turi patogesnius ir didesnius būstus, augina gyvulius. Rambyno kalno gyventojų kasdienybė gerokai skiriasi nuo Sartių genties. Jų laimės modelis yra ganėtinai paprastas ir knygos skaitytojams lengvai suprantamas – kuo daugiau dirbsi, tuo lengviau seksis gyventi. Taigi yra atkuriamos to laikotarpio Rambyno kalno gyventojų gyvenimo sąlygos. Kūrinyje ne kartą paminima ir vasaros sugrįžimo šventė.

Kadangi knygos autorius yra archeologas, skaitytojai gali pasitikėti autoriaus rekonstruojamu akmens amžiaus gyvenimu. Taip yra sukuriamas įspūdis, kad grožiniame kūrinyje autoriaus vaizduotę grindžia patikimos žinios apie akmens amžiaus gyvenseną Lietuvoje bei Rambyno apylinkėse.

Galima teigti, kad autorius, detalai aprašydamas Rambyno kalno gyventojų kasdienybę, skaitytojams bando sugrąžinti prarastą istorinę atmintį. Panašu, kad jis siekia parodyti, kuo Rambynas išsiskyrė iš kitų vietų jau akmens amžiuje. P. Tarasanka, kaip archeologas, turėjo žinoti ir apie Rambyno kalne buvusių archeologinius tyrimus.

1933 metais, dar prieš minimos knygos išleidimą, jis paskelbia straipsnį „Rambynas“, kuriame rašo, kad nors Lietuvoje yra daug svarbių ir gilią senovę liudijančių paminklų, žymiausias ir brangiausias yra Rambyno kalnas. Jis bene vienintelis liudija lietuvių tautos vienybę, meilę vienas kitam, pagarbą protėviams – „visus, kas tik ieško gero, teisingo, naudingo ir krašto, ir savo gerovei,

gausiai apdovanoja Rambynas³². Vėliau ši išsakyta autoriaus mintis atispindi ir jo apysakoje. Rambyną autorius suvokia kaip taikos ir darnos kraštą.

Remdamasis ne tik turimais archeologiniais duomenimis, bet ir kultūrine atmintimi, autorius atskleidžia pagrindines bendras šio kalno reikšmes. Apysakoje jis parodo, kad svarbiausia pagrindiniams veikėjams buvo meilė ir pagarba savam kraštui, tikėjimas aukštesnėmis jėgomis. Tai leido Rambyno kalno gyventojams nesusiskaldyti ir gyventi laimingiems.

Apibendrinant šį skyrių, galima teigti, kad Rambyno kalnas nebuvo daug kasinėtas, tad patikimų duomenų apie jo priešistorę turime nedaug. P. Tarasenska domėjosi Rambyno kalną apipynusiomis istorijomis, Rambynu kaip šventvieta. Galima numanyti, kad tiek savo straipsniais, tiek apysaka archeologas bandė pratęsti šio kalno legendą, paskatinti žmones jo nepamiršti bei jį puoselėti, taip pat aktualizuoti tiek istorinę, tiek kultūrinę atmintį.

³² Petras Tarasenska, „Rambynas“, *Jaunoji karta*, 1933, Nr. 24, 408- 410, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=6169&biRecordId=2364>, (žiūrėta 2016 05 02). „Rambyno alkvieta“, *Klaipėdos žinios*, 1924, birželio 22, 1-3, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=127342>, (žiūrėta 2016 05 02).

4. Rašytiniai šaltiniai

4.1. Pirmieji rašytiniai šaltiniai

„Baltų religijos ir mitologijos šaltinių“ pirmajame tome skelbiami XIV a. „Kryžiuočių karo kelių į Lietuvą aprašymai“. Skyrelyje „23. Papildomi duomenys apie tą patį kelią. Vasaros žygis. Prasideda nuo Ragainės“ (apie 1385-1395 metai) yra paminėtas Rambyno vardas: „nuo šventojo miško prie Rambyno į Medininkų kraštą. Pirmoji nakvynė už Rambyno, nuėjus dvi mylias iki Lumpės, nieko nereikės valyti, kelias geras, vandens ir žolės užtektinai“³³. Tai pirmasis Rambyno kalno paminėjimas istoriniuose šaltiniuose. Etninės kultūros tyrinėtojas, Norbertas Vėlius, komentuodamas kryžiuočių vartojamą švento miško sąvoką, teigia, kad ši žinia liudija apie kryžiuočių pastangas užgrobti ne tik tam tikrus strateginius objektus (pilis, miestus ir pan.), bet ir lietuvių kulto objektus. Šis šaltinis nurodo ganėtina tiksliai šventojo miško - kulto vietos - lokalizaciją³⁴. Romas Batūra, komentuodamas šį šaltinį, teigia, kad „Rambynas - senovės skalvių, lietuvių pilis ir sakralinis centras, dievų buveinė dešiniajame Nemuno krante žemiau Ragainės“³⁵.

Apie ant Rambyno kalno stovėjusią lietuvių pilį rašoma ir Šilutės krašto enciklopediniame žodyne: „Istorikai spėja, kad Rambyne stovėjusi skalvių Ramigės pilis, kurią 1276 metais sunaikino kryžiuočiai“³⁶. Ten pat yra ir Ramigės pilies aprašymas: „Buvusi skalvių pilis Rambyno kalne. Nemuno žemupyje nuo seno gyveno baltų gentis – skalviai. Ant Rambyno kalno buvo pagrindinė jų šventovė. Manoma, kad ją saugojo Ramigės pilis. Padavimuose pasakojama ir istoriniai dokumentai patvirtina, kad prie čia liepsnojusio aukuro garbinti senieji dievai – Perkūnas, Patrimpas, Laima. [...] Po nuožmios kovos tvirtovė buvo sugriauta, jos gynėjai buvo išžudyti arba išvesti į nelaisvę. Žlugus piliai, matyt, buvo sunaikinta ir šventykla“³⁷.

XVII a. antroje pusėje Matas Pretorijus antrosios „Prūsijos regyklos“ knygos trečiame skyriuje „Apie kitus šventus dalykus ir šventas vietas Prūsijoje“ rašo: „Greta miškų ir medžių senovės prūsams buvo šventi ir keli kalnai, Hennenbergeris mini Rambyną (Ramin) prie Nemuno,

³³ Norbertas Vėlius, *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. I. Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, 440.

³⁴ Ten pat, 429.

³⁵ Ten pat, 445.

³⁶ *Šilutės kraštas*, 323. Skyrių autoriai nėra nurodami, tad nėra žinomas ir šio skyrelio autorius.

³⁷ Ten pat, 324.

kurį prūsai laikę šventu, o moterys, norėdamos į jį užkopti, turėdavo pasipuošti, nes jei užeidavo nešvarios, basos, nepasipuošusios, tai susirgdavo³⁸.

Kitus Rambyno paminėjimus rašytiniuose šaltiniuose straipsnyje „Rambyno kalno praeitis“ aptaria Zenonas Venckus. K. Hennenbergeris tai buvo užrašęs savo darbe „Didžiojo Prūsijos žemėlapis paaiškinimas“, 1559 metais³⁹. Taigi, galima daryti išvadą, kad antrasis Rambyno kalno paminėjimas buvo XVI a., o XVII a. apie tai rašė M. Pretorijus.

1769 metais G. H. Pisanskis knygoje „Apie garsiuosius Prūsijos karalystės kalnus“ rašo, kad Rambyno kalnas viešai nustotas garbinti, kai buvo įvesta krikščionybė, tačiau jis vis tiek toliau buvo laikomas šventu⁴⁰. 1800 metais Nankė knygoje „Kelionė po Prūsiją“ rašo: „Kaip pėdsakas buvusios pagarbos šiai vietai iki mūsų dienų išliko paprotys ką nors paaukoti. Ir šiandien vietos gyventojai, atvykę į šią vietą po sunkios ligos, kaip auką turi numesti keletą pfenigų, keliaraiščius ar kokią nors kitą smulkmeną“⁴¹. 1837 metais W. Tetau ir J. Temme knygoje „Prūsijos ir Lietuvos padavimai“ rašo: „Kalnas vadinasi Rambynas. Šią vietą senovės lietuviai laikę šventa. Dėl to lietuviai iki šių dienų lanko Rambyną ir aukoja ten, ypač jaunavedžiai, tikėdamiesi savo namams ir laukams derlingumo“⁴².

Taigi, iš šių rašytinių šaltinių paaiškėja, kad nuo XIV a. pab. yra žinomas Rambyne buvęs šventas miškas – tai vienas iš šio kalno šventumą patvirtinančių objektų. Spėjama, kad kalno papėdėje yra stovėjusi Ramigės pilis, saugojusi ant kalno viršūnės buvusią skalvių šventovę. Taip pat sužinome, kad ir vietiniai gyventojai laikė Rambyno kalną šventa vieta.

4.2. Kalno šventumą patvirtinantys objektai

Rambyno kalne yra šventas akmuo – aukuras. Z. Venckus minėtame straipsnyje „Rambyno kalno praeitis“ aptaria ir pirmuosius švento akmens paminėjimus. Pirmą kartą Rambyno akmuo paminėtas 1769 metais G. H. Pisanskio knygoje „Apie garsiuosius Prūsijos karalystės kalnus“, nors, kitų tyrinėtojų nuomone, pats Pisanskis nėra matęs nei akmens, nei Rambyno kalno. Apie 1800 m. pasirodė Nankės citata: „Kalno viršūnė apaugusi kadagiais. Čia yra akmuo aukoms –

³⁸ Norbertas Vėlius, *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. III. XVII amžius*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003, 234.

³⁹ Zenonas Venckus, „Rambyno kalno praeitis“, A. Basalykas, Z. Venckus, A. Lekavičius ir kt., *Rambynas*, Vilnius: Mokslo, 1987, 9.

⁴⁰ Ten pat, 9.

⁴¹ Ten pat, 10.

⁴² Ten pat, 10.

granito gabalas 15 uolekčių apimties“. O. Glagau savo kelionės aprašyme (1868 metais) apie akmenį užsimena taip: „Alkos akmuo buvo pailgas apvalainas luitas su nuožulniu glotniu paviršiumi; akmuo buvo 15 uolekčių (apie 10 m) apskritimo, žemoje pusėje 5 pėdų aukščio (1,57 m), o aukštesnėje – 9 pėdų (2,82 m), be to, dar giliai susmegęs į žemę“. Ar visi šie duomenys yra tikri, ar juos galima patvirtinti – sunku pasakyti. Pisanskis nematė Rambyno kalno, Nankė, pagal jo pasakojimus, akmenį matė du kartus, o Glagau negalėjo matyti akmens, nes gimė 1834 metais (1811 metais akmuo buvo suskaldytas)⁴³. Taigi, į šiuos aprašymus derėtų žvelgti kritiškai.

Žinomiausias akmens aprašas yra E. Gizevijaus (1835 metais), kuris, beje, labai panašus į O. Glagau užrašus: „Akmuo buvo pailgas apvalainas luitas su pažulniai nuglotnintu paviršiumi; akmuo buvo 15 uolekčių apskritimo, žemojoje pusėje 5 pėdų aukščio, o aukštesnėje – 9 pėdų, be to, dar giliai susmegęs į žemę. Jis gulėjo žemesniuoju galu į pietus, ir saulė vis patekėdavo ant jo; todėl lygus paviršius suspindėdavo patekant ir nusileidžiant dienos šviesuliui, nes įstrižai ant akmens krentą spinduliai atsimušdavo nuostabia auksine šviesa. Akmens masė buvo kietas raudonai juodas granitas su žėručiu [...] beveik diagonaline kryptim akmenyje buvo išskaptuotas kardas, o žemiau – šventykla ir daugybė visokių aukojamų gyvulių nagų“⁴⁴. Taigi, galima teigti, kad O. Glagau pasinaudojo E. Gizevizijaus aprašymu ir pristatė jį kaip savo darbą neminėdamas E. Gizevijaus.

Svarbūs yra ir ant akmens galimai buvę iškalti ženklai. Ant akmens buvo matomi „žmogaus delnas ir pėdos, žvėrių letenos ir kardas“, „kaukolės, rankos, paukščiai, kardai“⁴⁵. Galima teigti, kad tikslaus įvardijimo, kas tuo metu buvo iškalta ant akmens, nėra. Skirtingi autoriai pateikė tik spėjimus.

Kad tai tik spėjimai apie ženklus, buvusių iškaltus ant švento akmens, patvirtina ir vokiečių istorikas A. Tomas: „Prūsai neturėjo šventovių, nes nei kronikose, nei sutartyse tarp Ordino ir nugalėtojų apie tai nieko neužsimenama. Turimos žinios iš XV a. leidžia manyti, kad rytų Lietuvoj buvo kelios šventovės, bet iš to negalima daryti išvados, kad XII a. pabaigoje jų buvo Skalvoje ir Nadruvoje“⁴⁶. Kitaip tariant, A. Tomas teigia, kad ženklų buvimas ant akmens yra neįrodytas, nes duomenų apie prūsų šventoves neturime. Todėl negalima spręsti, kas iš tikrųjų buvo pavaizduota ant akmens.

⁴³ Ten pat, 14.

⁴⁴ Vaitkevičius, 1998, 642.

⁴⁵ Ten pat, 642.

⁴⁶ Venckus, 14.

Dr. V. Vaitkevičius knygoje „Senosios Lietuvos šventvietės. Žemaitija“, pateikia O. Glagau apybraižos „Lietuvininkų butis ir būdas“ ištrauką apie akmens sunaikinimą, kuri buvo paskelbta Berlyno laikraščiuose „National-Zeitung“ ir „Daheim“ 1868 metais, po O. Glagau kelionės po Rytprūsius⁴⁷. 1811 metais akmuo buvo suskaldytas, nes Bardėnų malūnininkas Švarcas jį norėjo panaudoti malūno girnoms. Nors ir buvo gavęs valdžios leidimą skaldyti akmenį, niekaip nesugebėjo rasti sau pagalbininkų, nes visi apylinkių gyventojai bijojo laumių, kurios saugojusios šį kalną: „Laumės pasitraukė iš kalno tik tada, kai prieš šešiasdešimt metų buvo nutarta susprogdinti šventąjį akmenį. Veltui jos įspėjusios nedaryti šio nusikaltimo ir pranašavusios sunkų kerštą – jų nepaklausyta. Tada jos, šventiškai pasirėdžiusios, su karūnomis ant galvų, sustojusios prie sukaupėtų lobių ir, gaudžiai raudodamos, atsisveikinusios su kalnu. Paskui pasišaukusios valtį, susėdusios į ją ir, išlipdamos kitam krante, išpranašavusios senajam valtininkui: šventojo kalno viršūnė nuvirsianti į upę, o tuos visus, kurie būsią prikišę nagus prie akmens, pasieksią keršto teismas. Ir tatau išsipildė. Dar besprogdinant akmenį, vienam darbininkui buvo sunkiai sužalota akis ir ranka, o visi, prisidėję prie to darbo, buvo suluošinti; pačius vadeivas ištiko mirtis. Antai malūnininkas Švarcas iš gretimo Bardėnų kaimo buvo nusikaldinęs iš didžiojo gabalo gernas ir įtaisęs malūnę. Netrukus jis nuskurdo, o vieną dieną jį rado įtrauktą į dantratį, visą sužalotą. Tik tada bausmės liovėsi; o paskui kiti gabalai buvo arba sumūryti į namų pamatus, arba laikomi ir šventai saugomi tų, kurie gavo jų parsinešti, kaip namų paladijumas, saugantis nuo stichinių nelaimių ir gydantis žaizdas, nelyginant Perkūno pirštai“⁴⁸. Šis nutikimas tik dar labiau paskatino vietinius gyventojus gerbti šį šventą kalną ir jo neliesti.

1928 metais, Martyno Jankaus iniciatyva vietoj buvusio suskaldyto šventojo akmens buvo pastatytas aukuras. Ant vieno iš akmenų buvo iškalti Gediminaičių stulpai. Aukuro atstatymas atskleidžia kolektyvinės atminties tąsą – vietinių žmonių vis dar buvo kalbama apie šventąjį Rambyno kalną, čia stovėjusį šventą akmenį. Tačiau šis aukuras išbuvo neilgai, nes 1939 metais užėmę Klaipėdos kraštą naciai jį nuvertė. Liko tik minėtasis akmuo su Gediminaičių stulpais, kuris jau sovietinės valdžios buvo nuverstas kalno papėdėn. Tačiau vietiniams gyventojams Rambyno kalnas išliko svarbus. Jie priešinosi ir kaip įmanydami stengėsi susigrąžinti jiems brangius, senovę menančius simbolius.

Apie tai, kad net nuvertus akmenį, nepaisant tuometinės tarybinės valdžios draudimo, jis buvo sugrąžintas į savo vietą, yra pasakojęs Bardėnų kaimo gyventojas Gediminas Stakvilionis: „1988 metų vasarą prisiminiau akmenį, kuris riogsojo kalno šlaite. Apie tą akmenį, su jame iškaltais Gedimino stulpais, vietiniai gyventojai žinojo, nes jis jau kartą buvo užkeltas ant Rambyno kalno.

⁴⁷ Autorius, dr. V. Vaitkevičius, remiasi Vacio Miliaus paruoštoje knygoje „Lietuvininkai“ (1970, 232) esančiu O. Glagau aprašymu „Lietuvininkų butis ir būdas“. Kada užrašytas šis pasakojimas nėra nurodoma.

⁴⁸ Vaitkevičius, 1998, 642.

Pamenu, kad mano sūnus, Giedrius Stakvilionis, buvo to veiksmo iniciatorius ir pagrindinis vykdytojas. Po to, [...] partiniai darbuotojai iš Šilutės tą akmenį nuritino atgal nuo kalno. Aš žinojau to akmens buvimo vietą. [...] Neprisimenu, kodėl aš vykau į Rambyną vienas, bet prieš tai pasigaminau medinės roges (šliužas), kuriomis turėjau išvilkti akmenį iš tos visada drėgnos vietos. Atrodo, kad tai buvo šventadienis ir aš galvojau, kad Rambyno kalne po pietų susirinks jaunimas, kuris padės man išvilkti tą akmenį. Nuvažiavau arkliu kinkytu vežimu, bet žmonių Rambyne nebuvo ir aš, nusinešęs prie akmens virves, galvojau, kaip akmenį pritvirtinti ir užkelti ant tam tikslui sukonstruotų rogių (šliužų). Į kalną jau būtų vilkės arklys. Tuo metu į Rambyno kalno aikštę įvažiavo autobusas, pilnas suaugusių žmonių. Aš priėjau prie jų. Jie pasisakė, kad važinėjo po Karaliaučiaus krašto kultūrines vietas ir, grįždami į Kauną (gal Vilnių), nutarė aplankyti Rambyną. Paaškinau jiems savo problemą ir pakviečiau į talką. Tie ekskursantai su didžiausiu entuziazmu griebėsi darbo, aš tik vadovavau. [...] Akmenį, su jame iškaltais Gedimino stulpais, pastatėme priešais aukurą. Vėliau jis buvo truputį patrauktas į kairę nuo aukuro⁴⁹.

Šio vietinio gyventojų pasakojimą galima priskirti istorinei atminčiai. Tai puikus pavyzdys, kad istorinė ir kultūrinė atmintis yra viena nuo kitos neatsiejamą. Istorinei atminčiai svarbūs konkretūs įvykiai, tikslios datos – tai yra minima ir šiuose prisiminimuose. Kita vertus, čia paliudijama, kad vietiniams gyventojams buvo svarbūs prisiminimai apie šventąjį akmenį, jį siekta išsaugoti ir ateinančioms kartoms. Be to, šis šventas akmuo vietiniams gyventojams galėjo simbolizuoti jų istoriją, liudyti šios vietos praeitį.

Šiuo metu ant Rambyno kalno stovi naujas aukuras ir šalia akmens su Gediminaičių stulpais iš M. Jankaus statyto aukuro. Tai svarbi kolektyvinės atminties dalis. Tik dėl žmonių noro puoselėti ir saugoti protėvių paliktus ženklus Rambyno kalno šventas akmuo nėra pamirštas. 2011 metais visuomenei buvo pristatytas naujasis skulptoriaus Regimanto Midvikio suprojektuotas aukuras, simbolizuojantis senovės Baltų dievų trejybę. Spauldoje pasirodė daugybė neigiamų straipsnių apie naująjį aukurą. Juose buvo teigiama, kad dabar ši vieta visiškai neatitinka tikrojo aukuro supratimo: „Senojo baltų tikėjimo profanacija (galima ir lietuviškai pavadinti išniekinimu) Dievus laikyti akmenų menine kompozicija, akmenyje menininko padarytą duobutę paversti taip mėgiama turistų atrakcija „pinigėlių aukojimu“ (kad dar čia sugrįžčiau). Sumaterialėjusios visuomenės supratimas apie centų kišimą, kur tik yra kažkas panašaus į įdubą, vadinimas aukojimu dievams yra tiesioginis baltų tikėjimo išpažinėjų įžeidimas“⁵⁰. Tačiau Mažosios Lietuvos enciklopedijoje yra rašoma, kad ir anksčiau buvo įprasta ant akmens palikti tam tikrą daiktą,

⁴⁹ Gediminas Stakvilionis, „Prisiminimai apie Rambyno akmenį“, užrašyti Giedrės Skipitienės, 2006 m. rugpjūčio 30 d. Tekstas gautas iš G. Skipitienės elektroniniu laišku 2016 04 27. Tekstas publikuotas nėra.

⁵⁰ Liutauras Balsys, „Rambyne sunaikintas aukuras, tarnavęs šventai atgimimo Ugniai“, <http://www.baltai.lt/?p=4090>, (žiūrėta 2016 03 04).

pavyzdžiui, „keliaraiščius, keletą pinigėlių ar kitų smulkmenų“⁵¹. Tad ir tai, kad dabar dažnai žmonės palieka monetų ar uždega žvakę naujajame aukure, tik parodo, jog vis dar tikima šios vietos šventumu ir yra susiformavusi kolektyvinė atmintis, kuri toliau puoselėjama.

Juk svarbiausia yra ne aukuro forma, o tai, kad jis vis dar yra ant Rambyno kalno, taip liudydamas šios vietos išskirtinumą, paslaptinę ir sakralumą. Tai, kad šio naujojo aukuro nereikia skubėti peikti, teigia ir vienas žymiausių etnokultūros specialistų Libertas Klimka, paaiškinantis, ką reiškia ir ką simbolizuoja šis aukuras: „Skulptoriaus Regimanto Midvikio kompozicija „Aukuras“ yra ir šiuolaikiška, ir turinti istoriškumo pagrindą. Trys tarsi laiko nugludinti akmenys – istorijos subrandinta baltiškoji pasaulėžiūra. Jos viršūnėje – senosios religijos dievų trejybė, atitinkanti tuometinės visuomenės struktūrą. Skirtingos baltų gentys galėjo kreiptis į savo dievus maldose įvairiais vardais arba jų eufemizmais. Istoriografiniai šaltiniai teigia, kad Prūsijoje tai Patrimpas, Perkūnas, Patulas; Lietuvoje – Dievas, Perkūnas, Velinas. Dievas sukūrė pasaulį – tai, kas yra „po saule“. Žmonėms jis prisakė laikytis moralės normų ir sambūvio taisyklių. Dievo vardu prisiekiama, sudaromos sutartys. Prūsai aukščiausiajai dievybei priskiria ir visos gyvasties žemėje globą. Perkūnas – prūsų vitingų, lietuvių kunigaikščių kariaunų globėjas. Su Perkūno vardu baltų kariai puldavo į mūšį, tad šį vardą pirmiausiai išgirdavo priešai. Velinas ir Patulas – požemio karalystės, taigi ir žemės derlumo bei vaisingumo valdovai. Jiedu globoja žemdirbius ir gyvulių augintojus. Velinas ir Perkūnas nesutaria tarpusavy; tai atspindi tam tikrą socialinę įtampą tarp genties karių ir žemdirbių. Jų tarpusavio nesantaika suka gamtos ratą. Vasarą viešpatauja Perkūnas, žiemą – Velinas. Prie aukuro jų simbolinės figūros – priešingose pusėse nuo Kūrėjo. Giliosios įkirtos akmenyse – tai nuorodos į dievybių valdomas sferas. Pasaulio modelio ašis – Kosminis medis, jo ženklą matome įrėžtą aukščiausios dievybės akmenyje. Kamienas išauga iš nenugludintos chaotiškos materijos – gyvybės prado žemės. Medžio šakos – tai mėnulis ir saulė. Kitos įraižos akmenyse – užuominos į labai savitą baltiškąją kultūrą, kurią pažįstame tik iš archeologinių radinių. Suakmenėję baltų dievai palankiai priimtų ugnies auką: metalinis aukuro stovas palinkęs į ateinančius Rambyno viršūnės vedančiu taku atnašautojus“⁵².

Šis L. Klimkos pasisakymas tik dar kartą įrodo, kad visiškai nėra svarbi paties aukuro forma. Svarbu, kad žmonės, atsimindami Rambyno kalno istorijas, vis dar atvyksta į Rambyno kalną. Kalno viršūnėje yra paliktas akmuo su Gediminaičių stulpais dar iš 1928 metais statyto M. Jankaus aukuro. Tad tiek akmuo, tiek naujasis aukuras yra istorinės ir kultūrinės atminties simboliai. Nors jie ir kinta, tačiau taip prisitaiko besikeičiančioje visuomenėje ir išlieka aktualūs

⁵¹ *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, 37.

⁵² Eugenijus Skipitis, „Rambyno kultūros atodangos“, *Rambynas* Nr. 1 (4), 2011, 6.

šiuolaikinėje kultūroje. Taigi, vienoje vietoje yra sujungiamas praeitis su dabartimi bei istorinė atmintis su kultūrine atmintimi.

Kitas objektas, patvirtinantis šio kalno šventumą, yra šventi ir ypatingi medžiai. Tai, kad Rambyno kalną dengė šventas miškas, užrašė kryžiuočiai savo kelių aprašymuose. Jau XIV a. pab. kryžiuočiai Rambyną įvardijo ne kaip paprastą vietovę, o kaip šventą mišką. Vietos sakralumas yra minimas nuo 1595 metų⁵³. Tai rodo, kad jau tais laikais buvo žinoma apie šios vietos šventumą. Ir tai žinojo ne vien tik vietiniai gyventojai, kaip galima suprasti iš kryžiuočių kelių aprašymo.

Vienas iš šventų medžių buvo Rambyno liepa. Pasak V. Vaitkevičiaus, „Rytų, Vidurio, Pietų ir ypač Vakarų Lietuvoj žinoma dešimtis vietų, kur su senąja religija ir mitologija siejamos liepos“⁵⁴. Rambyno liepą taip pat galime sieti su senąja religija, žmonių įsitikinimais ir tradicijomis. Yra įprasta, kad liepos siejamos su deive Laima. Pastaroji, likimo deivė, susijusi su žmogaus gimimu ir mirtimi. „Trikamienė Laimos liepa XIX a. dar augo Rambyno kalno papėdėje ir buvo laikoma didžiausioj pagarboj“⁵⁵.

Ši liepa nebuvo paprasta. Manoma, kad liepa turėjo apie 600 metų, taigi buvo išgyvenusi ne vieną sunkų laikotarpį. Be to, ji turėjo tris kamienus. Tai, kad ši Rambyno liepa buvo garbinta, rašo ir E. Gizevijus: „Dar šiandien laikoma didžiausioj pagarboj. Kadaisė visos liepos buvusios pašvęstos Laimai, o jos šventė buvo birželio gale, kai žydi liepos“⁵⁶.

Šiuo metu ant Rambyno kalno liepos nebėra, tačiau netoliese, regioninio parko teritorijoje, auga Raganų eglė. Ji išties atrodo įspūdingai ir paslaptingai, nes turi net 17 kamienų. Kamieno apimtis vieno metro aukštyje yra 5 m ir 10 cm. Aukštis – 32 m. Manoma, kad eglei yra apie 130 metų. Anksčiau, vietiniai gyventojai šią eglę vadindavo Didžiąją, tačiau prof. Eugenija Šimkūnaitė ją pavadino Raganų egle dėl jos panašumo į raganų šluotą. Tad ši eglė dabar taip ir yra vadinama⁵⁷.

Tiek šventas akmuo, tiek šventi medžiai liudija ir Rambyno kalno šventumą. Todėl galima daryti prielaidą, kad Rambyno kalnas buvo šventkalnis, kitaip, alkakalnis. Šventus kalnus yra įprasta vadinti alkakalniais - tai bendrasis tokių kalnų pavadinimas. Dr. V. Vaitkevičius knygoje „Alkai. Baltų šventviečių studija“ pateikia tokį alkakalnio apibrėžimą: „Šie paminklai yra įvairios formos ir dydžio, tačiau jų plotas retai didesnis kaip 50-60x100 m. Alkakalnių viršuje paprastai

⁵³ Vykintas Vaitkevičius, *Alkai. Baltų šventviečių studija*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 2003, 28.

⁵⁴ Ten pat, 66.

⁵⁵ Ten pat, 67.

⁵⁶ Vaitkevičius, 1998, 646.

⁵⁷ Raganų eglė

http://www.rambynoparkas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=116&Itemid=107&lang=lt, (žiūrėta 2016 03 28).

neišryškėja aikštelė, dažniau jų viršus yra kupolo, kūgio formos arba kyla / žemėja į vieną kurią nors pusę. Kai kurie alkakalniai yra aukšti kalnai, neretai apylinkėse dominuojančios aukštumos, kiti – menkos kalvelės⁵⁸. Šis apibūdinimas tinka ir Rambyno kalnui.

Taigi, kalno šventumo liudijimus, jį patvirtinančius objektus (akmenį, medžius) galima priskirti ir istorinei, ir kultūrinei atminčiai. Jie sujungia praeitį su dabartimi ir tebetelkia bendruomenę. Švento akmens ar aukuro istorija, ją lydinčios diskusijos, leidžia Rambyną vadinti ir šio krašto atminties vieta.

4.3. Rambyno kalnas padavimuose

Padavimai dažniausiai pasakoja apie tam tikros vietos atsiradimą, ten vykstančius įvykius. Vieta yra susijusi su atmintimi. R. Racėnaitė gana išsamiai aptarė atminties ir vietos santykį. Atmintis „visada yra susijusi su erdvės, vietos matmeniu. Tai yra ne tik atsiminimų masyvo lokalizavimas simbolinėje žmogaus sąmonės erdvėje, bet ir kiekvieno atskiro prisiminimo susiejimas su konkrečia vieta, kurioje vyko įsimintas įvykis“⁵⁹. Atmintis – selektyvi, todėl „prisiminimuose tam tikros vietos yra išskiriamos iš kitų ir taip įgyja savito reikšmingumo ir svarbos likusios erdvės atžvilgiu. [...] Taigi žemė, jos paviršius, kuo nors išsiskiriančios natūralaus ar kultūrinio kraštovaizdžio vietos ne tik tampa prielaida rasti apie jas pasakojamiems naratyvams, bet ir akstinu nuolat tą naratyvą atsiminti ir pasakoti. [...] Ne tik žmonės kuria pasakojimus apie juos supantį kraštovaizdį, bet ir jo objektai generuoja tam tikras reikšmes, kurios ir pasakojamos naratyvuose“⁶⁰.

Rambyno kalnas yra tiksli geografinė vieta, atsimenamas čia buvęs šventas akmuo ar aukuras. Kita vertus, apie Rambyno kalną buvo kuriami ir padavimai. Šie padavimai nėra tipiški sakininės tradicijos tekstai, jie artimesni autoriniams tekstams, kuriems naudojami tautosakiniai motyvai. Tad kokias prasmes jie įtvirtina? Ar galima šiuos padavimus priskirti kultūrinei atminčiai?

Bronislavos Kerbelytės knygoje „Žemės atmintis. Lietuvių liaudies padavimai“ yra paskelbtas padavimas pavadinimu „Rambynas“. Šis padavimas užrašytas V. Kalvaičio 1902 metais. Vieta, kur padavimas užrašytas, nurodoma nėra, tačiau galima spėti, kad tai turėjo būti Ragainės,

⁵⁸ Vaitkevičius, 2003, 28.

⁵⁹ Racėnaitė, 108.

⁶⁰ Ten pat, 108.

Tilžės ar Klaipėdos teritorijose, nes yra žinoma, jog V. Kalvaitis šiame krašte užrašinėjo pasakas⁶¹. Jame pasakojama apie žvejį, sutikusį laumes ir padėjusį joms nusigauti iki Ragainės. Laumės atsidėkojusios anglimis, kurias žvejys išmetė. Ir tik vėliau žvejys supratęs, kad tai buvęs auksas, tad visą gyvenimą, nors ir darbštus buvo, liko neturtingas⁶². Šio siužeto motyvų galima rasti ne viename padavime ar sakmėje⁶³. Tai bus matoma ir iš toliau aptariamų padavimų.

1932 metais laikraštyje „Mūsų rytojus“ paskelbtas prūsų lietuvių padavimas „Rambyno kalno dvasių kerštas“ (straipsnelio autorius Matas Bagdonas, kuris pasirašydavo A. Vabalkšnio slapyvardžiu; šiuo slapyvardžiu pasirašė ir minimą straipsnį). Šiame tekste pasakojama apie kunigaikštį Rambyną, kuris Rambyno kalne pastatęs šventovę Perkūnui ir padėjęs akmenį, atstojusį aukurą. Šalia šventovės, gavusios Romuvos vardą, kunigaikštis pasistatęs pilį, o žmonės iš įvairiausių kraštų plūdę lankyti šios šventos vietos. Mirus kunigaikščiui ugnis degusi ir toliau, o kriviai, kaip ir buvo pratę, mokė žmones gerbti savo dievus. Tačiau vėliau atkeliavę priešai viską sunaikino, išskyrus aukuro akmenį. Po kelių šimtų metų toje vietoje apsigyvenusi deivė Laima kartu su laumėmis, aitvarais ir nykštukais. Toliau pasakojama apie žvejį, kuris tris kartus susapnavo tą patį sapną ir nuplaukė prie Rambyno kalno, pakeliui jis padėjo per upę persikelti nykštukams, kurie atsidėkodami paliko smėlio maišelį. Žvejys tikėjosi kitokio atlygio, tad jį išmetė, ir tik ryte suprato išmetęs maišą aukso - tai anksčiau aptarto padavimo motyvas apie išmestas dovanas, tik, kaip matoma, modifikuotas, nes žvejys atlygį gauna ne iš laumių, o iš nykštukų. Po to karto mitinės būtybės ant Rambyno kalno nepasirodė. Šis tekstas baigiamas pasakojamu apie, galbūt, istorinį 1811 metais vykusį įvykį, kai ūkininkas Švarcas sugalvojo pasiimti šventą akmenį. Vietiniai žmonės šiam jo norui nepritarė, tad Švarcas pasikvietė darbininkų iš tolimesnių kraštų. Tačiau akmens skaldymas baigėsi nesėkmingai. Darbininkai buvo sužaloti, o Švarcas neilgai trukus turėjęs parduoti malūną ir tapęs elgeta. Nenaudojamas malūnas sugriuvo, o ir pats Rambyno kalnas, kai nebeliko ant jo švento akmens, du kartus grimzdo į Nemuną. Taip buvo įvykdytas Rambyno kalno dvasių kerštas⁶⁴. Matome, kad šis tekstas turi savo siužetą, kuriame įsiterpia jau minėto padavimo siužetas apie žvejį. Galima spėti, kad teksto autorius, įpindamas šį motyvą, norėjo sukurti įtaigesnį ir paslaptingesnį Rambyno kalno vaizdą. Norėta išryškinti Rambyno kalno ypatingumą, parodyti, kad ant jo buvo apsigyvenusios ir mitinės būtybės, kurios už joms suteiktą pagalbą žmonėms atsidėkodavo, įteikdamos dovanas.

⁶¹ Jonas Basanavičius, *Iš gyvenimo vėlių bei velnių*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, 9, (7 tomas, Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka).

⁶² *Žemės atmintis. Lietuvių liaudies padavimai*, (parengė Kerbelytė Bronislava), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999, 189.

⁶³ Remtasi Leonardo Saukos komentaru, paskelbtu minėtoje J. Basanavičiaus knygoje, 1998, 536.

⁶⁴ A. Vabalkšnis, „Rambyno kalno dvasių kerštas“, *Mūsų rytojus*, 1932, Nr. 24, 5, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=342519>, (žiūrėta 2016 03 14).

Penkis padavimus apie Rambyno kalną Jonas Remeika yra paskelbęs 1938 metais pasirodžiusioje knygoje „Ką kalneliai pasakoja“. Vėliau šie padavimai buvo paskelbti ir žurnale „Mokslo dienos“. Padavime „Rambyno žvejys ir Merguvos undinės“ matome jau aptartų padavimų „Rambynas“ ir „Rambyno kalno dvasių kerštas“ siužetų pasikartojimą. Pasakojama, kad Rambyno kalne dažnai vaidenasi. Vienas žvejys, irkludamas sutiko moteris, skalbiančias baltinius. Jos paprašiusios jas nugabenti iki Ragainės. Merginos netvėrusios džiaugsmu ir nepriplaukusios Ragainės išlipusios anksčiau. Po to žvejys apžiūrėjęs valtį radęs daug anglių, kurias nieko negalvodamas išsvaidęs. Tik ryte žvejys supratęs, kad tai buvęs auksas ir jis būtų galėjęs tapti labai turtingu. Tekste atsiranda ir naujas motyvas - užsimenama apie netoli esančią senvagę, žmonių vadinamą Merguva. Čia gyvendavusios undinės ir traukdavusios žmones savo gelmėn. Sakoma, kad ir dabar Merguva pareikalauja aukų⁶⁵. Tai rodo, kad J. Remeika pasitelkė V. Kalvaičio ir A. Vabalkšnio anksčiau paskelbtų padavimų motyvus apie žvejį ir išmestas dovanas. Galima spėti, kad J. Remeika, norėdamas sukurti naują padavimą, pasinaudojo anksčiau minėtais padavimais ir pridėdamas naujų detalių apie vaidenimąsi ir Merguvos senvagę paskelbė tarsi visai naują padavimą su kitu pavadinimu.

Kitas šiame leidinyje paskelbtas padavimas - „Rambyno aukų akmuo“. Jame pasakojama apie jau aptartą ant Rambyno kalno stovėjusį šventą akmenį, kuris čia tiesiogiai susiejamas su dievu Perkūnu (tai vaisingumo dievas) – jis šį akmenį padėjęs, o vėliau prie jo plūsdavę žmonės iš visos Lietuvos ir dėdavę aukas. Pasakojama, kad laimė šiame krašte būsianti tol, kol stovės akmuo, o, kai tik akmens nebeliks, ir kalnas sugrius. Pasakojama ir apie ūkininko Švarco istoriją, o padavimo pabaigoje teigiama, kad pranašystė išsipildžiusi - kai nebeliko švento akmens kalnas pradėjęs po truputį griūti ir 1835 metais dalis kalno nugriuvo⁶⁶. Vėlgi matome, kad yra naudojamas aptartojo padavimo „Rambyno kalno dvasių kerštas“ siužetas tiek minint akmens suskaldymą, tiek ir pranašysčių išsipildymą, kalno griuvimą. Tai rodo, kad J. Remeika nepateikė naujo padavimo, o tik pridėdamas naujų detalių ir pateikdamas naujus pavadinimus pristatė savo knygoje. Kita vertus, šio siužeto padavimų Lietuvoje užrašyta 12 variantų⁶⁷. Todėl galima manyti, kad tokių suskaldytų akmenų Lietuvoje būta ir daugiau arba kad šis siužetas yra tipiškas ir galėjo būti siejamas su šventomis laikytomis vietomis.

Kitame J. Remeikos padavime „Rambyno Laima ir laumės“ pasakojama apie laumes ir jų deivę Laimą, kuri gyvenanti ant Rambyno kalno. Aprašomas ir laumių savitumas, jų veikla: dažnai jos pasirodydavo moterų pavidalais, buvo puikios verpėjos, tačiau vogdavo nekrikštytus

⁶⁵ Jonas Remeika, „Rambyno padavimų vainikas“, *Mokslo dienos*, 1938, Nr. 5-6, 285, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=65299&biRecordId=6030>, (žiūrėta 2016 03 12).

⁶⁶ Ten pat, 281-283.

⁶⁷ Basanavičius, 276,

kūdikius ir apkeisdavo juos su savais. Per Velykas laumės pasirodydavo ir Rambyno apylinkėse, Bitėnų kaime, čia jos skalbdavo savo skalbinius. Tačiau, kai vietoj šventojo akmens buvo pastatytas kryžius, Laima kartu su laumėmis paliko Rambyno kalną. Vis dėlto per kiekvienas Jonines laumės grįžta į Rambyno kalną. Tad atsirado ir paprotys namuose pakabinti kryžiuką ar šermukšnio šakelę, kad laumės nepadarytų nieko blogo, nes būtent to laumės ir bijo⁶⁸. Šis padavimas yra originalaus siužeto, tačiau jame taip pat veikia mitinės būtybės – laumės. Šios būtybės populiarios lietuvių sakmėse. Pasak N. Vėliaus, XIX – XX a. pradžioje sakmės, kuriose veikdavo laumės, buvo ypač populiarios Žemaitijoje. Tokių sakmių yra nurodama virš kelių šimtų⁶⁹.

Padavime „Kunigaikštis Šereikis“ pasakojama, kaip, kunigaikštis Šereikis, gyvenęs, kai šventa ugnis dar ruseno, saugojo ne tik savo Šereiklaukio piliakalnyje esančią pilį, bet ir kaimynines, tarp jų ir Rambyno kalno, pilies. Tačiau atėjus godiesiems kryžiuočiams pilys buvo sunaikintos ir paverstos pelenais. Kai Rambyno kunigaikštis Skriaudupis sužinojo, kad kaimynas Šereikis yra nužudytas, išėjo pas kryžiuočius prašyti taikos. Tačiau priešai jo nepasigailėjo ir taip pat nužudė. Namie likusi kunigaikštytė paslėpė žemėje auksinius dievų daiktus: dubenis, lopšį, žagrę ir akėčias. Po to kartu su tarnais nušoko nuo Rambyno tiesiai į Nemuno gelmes⁷⁰. Šio teksto siužetas yra naujas. Tačiau, kiek šis siužetas tipiškas, nepavyko atrasti. Galima spėti, kad šiuo padavimu norėta parodyti istorinę Rambyno kalno svarbą. Minint kunigaikščius Šereikį ir Skriaudupį, kurie drąsiai gynė savo pilis, kuriamas stiprių Rambyno pilies valdovų įvaizdis. Bandoma sukurti istorinę legendą, kuri patvirtintų, kad ant Rambyno kalno tikrai yra stovėjusi pilis. Taip pat pasakojama apie paslėptus žemėje daiktus – tai kursto skaitytojų smalsumą, norą sužinoti, ar tikrai ant Rambyno kalno būta pilies.

Padavime „Rambyno velnias“ pasakojama, kad vienas keleivis pavargęs prigulė ant Rambyno kalno prie akmens ir užmigo. Vidurnaktį žemė sudundėjusi ir buvo surėkta „Ugnis, ugnis“. Žmogus baisiai nusigandęs ir bėgęs kiek tik kojos nešė. Vėliau jis papasakojęs visiems ši baisų nutikimą. Kaimas pradėjęs kalbėti, kad ant Rambyno kalno po akmeniu gyvenęs velnias. Tad keli kaimo bernai nusprendė ten nueiti ir išvaryti velnią, kai tik tas pasirodysias. Vienas iš jų viską daręs taip pat kaip anas žmogelis ir užmigęs, o jo bendrininkams atsibodę laukti, tad jie iškeliauvė namo. Vidurnaktį vėl pasigirdęs baisus dundesys, kartojęsi tie patys žodžiai. Bernas taip stipriai išsigandęs, kad bėgdamas nuo kalno įgriuvęs į Nemuną ir nuskendęs. Ryte, pamatę, kad bernas namo negrįžo, kaimo žmonės suprato, jog velnias išties ant Rambyno kalno turi savo buveinę. Po to visi žmonės bijodavo ir niekas nebedrįso erzinti velnio⁷¹. B. Kerbelytė teigia, kad apie ypatingus

⁶⁸ Remeika, 283-284.

⁶⁹ Norbertas Vėlius, *Mitinės lietuvių sakmių būtybės*, Vilnius: Vaga, 1977, 83.

⁷⁰ Remeika, 285.

⁷¹ Ten pat, 286.

akmenis yra užrašyta apie 100 padavimų, tačiau juose dažniausiai pasakojama apie tai, kaip velnias neša akmenį⁷². Šiame padavime siužetas šiek tiek kitoks – velnias, nors pats ir neatnešė padavime minimo akmens, po juo gyvena.

Šiuose padavimuose veikia senieji dievai, legendiniai kunigaikščiai ir mitinės būtybės, čia istorinę tiesą keičia mitiniai vaizdiniai. Padavimai mums perteikia kolektyvinę, kultūrinę atmintį, kuri sieja sakytinę tradiciją ir jau autorinę, matyt, šio padavimų rinkinio knygelės sudarytojo vaizduotę. J. Remeikos pateiktuose padavimuose yra ir naujų siužetų, tačiau daugiausia matome anksčiau paskelbtų padavimų motyvų. Tokie tekstai atsiranda greičiausiai dėl to, kad yra norima užpildyti trūkstamą grandį. Apie Rambyno kalną daug istorinių paliudijimų nėra, daugiausia tai tik spėjimai, svarstymai, ypač, kai kalbama apie ant Rambyno kalno stovėjusią pilį, todėl autorius bando sukurti naują istoriją. Daug dėmesio skiriama pilies, neva buvusios ant Rambyno kalno, paminėjimui. Galima teigti, kad yra bandoma sukurti didingą Rambyno kalno praeities vaizdinį su ant kalno stovėjusios pilies vaizdu. Šiame vaizdinyje dera tiek kunigaikščiai, tiek mitinės būtybės. Išryškinamas Rambyno kalno vietos išskirtinumas, pabrėžiama, kad ne veltui ši vieta yra gerbiama ir laikoma šventa. Norima atrasti tokią istoriją, kuri nuvykus į Rambyno kalną iš karto iškiltų prieš akis.

Šiais laikais taip pat yra kuriami padavimai, pateikiami nauji jau žinomų padavimų siužetų variantai. Trys padavimai 2011 metais paskelbti knygelėje „Gražiausieji Mažosios Lietuvos padavimai“ (redaktorius Zenius Šileris). Pirmajame padavime „Kaip įsikūrė Rambyno šventovė“ pasakojama apie milžinų giminę, kuri įsikūrė ant Rambyno kalno ir pasistatė pilį. Plėtojama Rambyno pilies valdovų tema: pasakojama apie milžiną valdovą, kuris turėjo tris sūnus: Tilžatį, Vilmantą ir Rambyną. Juos tėvas išsiuntė į tolimus kraštus parnešti to, ką atras brangiausio. Tilžatis parsinešė kardą – jam svarbu buvo būti narsiu karžygiu, Vilmantas parnešė varpelį – jam svarbiausia buvo žinoti ateitį. Rambynas parnešė akmenį, nes norėjo pastatyti aukurą, tad jam svarbiausia buvo dievų palaima. Tėvas džiaugėsi tokiais sūnų pasirinkimais ir juos palaimino. Greit jie pasistatė po pilį: Tilžatis – ant Nemuno kranto, žemiau Ragainės, tad pilis buvo pavadinta Tilžės vardu, Vilmantas – ant aukšto kalno tarp Tilžės ir Ragainės, tad kalnas gavo Vilmanto vardą, o Rambynas pasirinko kalną kitoje Nemuno pusėje. Kalno viršūnėje padėjęs parsineštą akmenį Rambynas pasakė, kad tai yra auka Perkūnui ir kol šventas aukuras bus savo vietoje, tol nepajudės ir kalnas, bet jei tik į jį bus pasikėsinta, kalnas nugrius tiesiai į Nemuną. Perkūnas šią auką priėmė. Padavimas baigiamas pasakymu, kad Rambyno žodžiai išsipildė, kai šventasis akmuo buvo suskaldytas⁷³. Trys valdovo sūnūs, kurie turi įvykdyti tėvo paskirtą užduotį – tai gana dažna

⁷² Bronislava Kerbelytė, *Lietuvių liaudies padavimai*, Vilnius: Vaga, 1970, 68.

⁷³ *Gražiausieji Mažosios Lietuvos padavimai*, Marijampolė: Liberum artis, 2011, 72-82.

siužetinė linija liaudies pasakose. Taip pat yra paminimas ir ankstesniuose padavimuose aptartas švento akmens suskaldymas, tad vėl pritaikomos iš ankstesnių padavimų paimtos detalės. Milžinų pasirodymas padavimuose taip pat gana dažnas, pasak B. Kerbelytės, tokių tekstų yra virš 100. Dažniausiai milžinai vaizduojami kaip reljefo kūrėjai, šiuo atveju yra šiek tiek kitaip, nes nėra minima, kad milžinai supylė Rambyno kalną. Paminima tik tai, kad jie pastatė pilį ant šio kalno. B. Kerbelytė teigia, kad šie padavimai su juose veikiančiais milžinais jau beveik išnyko (taip ji rašo 1970 metais), tačiau galima daryti priešingą išvadą, nes matome, jog net ir XXI a. vis dar kuriami padavimai apie milžinus ir jų veiklą⁷⁴.

Antras šioje knygelėje paskelbtas padavimas - „Rambynas ir laumės“. Ir jis pradedamas pasakojimu apie valdovą ir tris jo sūnus (plg. padavimo „Kaip įsikūrė Rambyno šventovė“ siužetą). Prie jo jungiamas mums jau žinomo padavimo „Rambyno kalno dvasių kerštas“ žvejo sapno pasakojimas. Pabaigoje vėl kalbama apie ūkininko Švarco norą suskaldyti šventąjį akmenį – tai taip pat jau žinomas siužetas, kaip ir pabaiga: po šio įvykio žmonės sulaukė dvasių keršto – kraštas ilgai išgyveno sunkų laikotarpį ir ilgai buvo pavergtas svetimųjų⁷⁵. Šis padavimas sujungia anksčiau paskelbtus padavimus ir yra pristatomas nauju pavadinimu.

Paskutinis tekstas - „Rambynas“ pratęsia Perkūno akmens Rambyno viršūnėje temą. Čia taip pat pabrėžiama, kad kol akmuo bus savo vietoje, tol žmonės galės laimingai gyventi, o naujas motyvas – apie krivių deginamas aukas ir šventes. Jau žinomą pasakojimą apie kryžiuočių puolimą tęsia žinia apie prievartą įvestą krikščionybę. Nors žmonės ir priėmė naująją tikybą, slapčia jie vis tiek meldėsi savo protėvių dievams ir aukojo aukas. Tad Rambyno kalnas išliko garsus, o ant jo buvusio švento akmens niekas nedrįsdavo liesti. Pabaigoje - malūnininko Švarco istorija⁷⁶. Nors padavime atsiranda naujų detalių, matome, kad šis padavimas yra jau minėtų padavimų sujungimas į vieną.

Taigi, padavimų apie Rambyno kalną nėra daug - šiame darbe aptarta 10 tekstų iš skirtingų leidinių. Apibendrinant galima teigti, kad trys iš jų yra originalaus siužeto („Rambyno velnias“, „Rambyno Laima ir laumės“, „Kunigaikštis Šereikis“). Du padavimai yra to paties siužeto variantai („Rambyno žvejys ir Merguvos undinės“ ir „Rambynas“). Kiti penki padavimai („Rambyno aukų akmuo“, „Rambyno kalno dvasių kerštas“, „Kaip įsikūrė Rambyno šventovė“, „Rambynas ir laumės“, „Rambynas“) taip pat tarpusavyje susiję. Juose kartojasi tie patys motyvai, tik atsiranda naujų detalių. Šie padavimai, kaip minėta, yra tiesiogiai susiję su kolektyvine atmintimi, kita vertus, nėra aišku, ar jie autentiški, t. y. užrašyti kaip sakytinės tradicijos tekstai, ar

⁷⁴ Kerbelytė, 1970, 45.

⁷⁵ *Gražiausieji Mažosios Lietuvos padavimai*, 83-84.

⁷⁶ Ten pat, 85-88.

tai autorinė kūryba, kuriai pasitelkiami ir tautosakos motyvai. Bet kuriuo atveju galima teigti, kad jų autoriams buvo svarbu sukurti pasakojimą apie Rambyno kalno istoriją, jame buvusį šventą akmenį, vykusius aukojimus ir stebuklus – senuosius dievus ir mitines laumes, undines, nykštukus, Laimą. Laimės idėja taip pat labai svarbi. Taip buvo formuojamas naujas Rambyno kalno vaizdinys, turintis tapti praeities rekonstrukcija ir įsitvirtinti tiek vietinių, tiek visos Lietuvos gyventojų atmintyje. Galima svarstyti ir taip, kad padavimai atspindi visuomenės atmintyje jau susiformavusį Rambyno kalno vaizdinį. Juk jie parodo žmonių norą paaiškinti nežinomus reiškinius. Tad padavimai apie Rambyno kalną aiškina, kaip šis kalnas atsirado, kodėl jis ypatingas.

5. Vietos įprasminimas XIX a. pab. – XX a. pr. Joninės

Dar viena svarbi iniciatyva, formuojanti kolektyvinę atmintį, buvo ant Rambyno kalno švenčiama Joninių šventė. Mažosios Lietuvos gyventojams ši šventė jau buvo virtusi tam tikru simboliu, vienijančiu įvykiu, priverčiančiu visus susirinkti draugėn⁷⁷. Iš pradžių ši šventė svarbesnė buvo Mažosios Lietuvos gyventojams, tačiau minint Nepriklausomybės 10-ies metų sukaktį (1928 metais) į šventę atvyko ir Didžiosios Lietuvos gyventojai. „Iki 4-ojo dešimtmečio Joninių šventė Rambyne – tai ritualizuota lietuvių etninės vienybės šventė, liudijusi neišardomus Mažosios ir Didžiosios Lietuvos saitus“⁷⁸.

Apie Joninių šventės svarbą Rambyno kalno kaip kultūrinės atminties vietos sampratos formavimuisi rašo ir dr. V. Safronovas. Jis teigia, kad Rambyno kalnas buvo pasirinktas kaip tikrojo lietuviškumo, protėvių tradicijų tautos simbolis, nes nuo XIX a. pabaigos Joninės buvo švenčiamos ant šio kalno: „Kelių šimtų žmonių, daugiausia lietuvių, susibūrimas vienoje vietoje per Jonines buvo nepaprastai naudingas tiems, kurie norėjo greitai paskleisti vienokias ar kitokias idėjas“⁷⁹. Ši šventė nebuvo vien tik vasaros saulėgrįžos paminėjimas, tai buvo tinkama vieta visiems bendraminčiams susitikti ir toliau skleisti žinią apie savo idėjas. „Tokios lietuviškumo manifestacijos, kasmet vykusios toje pačioje vietoje beveik tuo pačiu metu, apeliuojant į tariamą lietuviškų protėvių tradicijų palaikymą ir lietuviškos praeities aktualizavimą, leidžia teigti, kad Rambynas dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą pretendavo tapti lietuvių etninės savimonės palaikymo ir įvairių jo išteklių kulto vieta, bemaž gryno lietuviškumo panteonu“⁸⁰. Kitaip tariant, dr. V. Safronovas teigia, kad Joninių šventės esmė buvo bendraminčių susibūrimas, pridengtas protėvių prisiminimo, tradicijų perdavimo ateities kartoms.

Joninės Rambyno kalne buvo pradėtos švęsti nuo 1896 metų, kai Mažosios Lietuvos draugija „Birutė“ įsigijo Rambyno žemės sklypą⁸¹. „Birutės“ draugijai buvo reikalinga tam tikra vieta, kurioje ji niekieno netrukdoma galėtų dalintis savo mintimis, darbais su visa visuomene. Buvo bandoma formuoti bendruomenės kultūrinę atmintį. Stengtasi atrasti bendrų reikšmių, kurios skatintų tapti žmones jų kolektyvo dalimi, mąstyti taip, kaip jie. Tačiau to padaryti „Birutės“ draugijos nariams nepavyko. Rambyno kalno sklypas buvo perleistas kitam savininkui, tačiau tik

⁷⁷ Mačiulis, 220.

⁷⁸ Ten pat, 223.

⁷⁹ Safronovas, 2011, 93.

⁸⁰ Ten pat, 94.

⁸¹ Mačiulis, 220

įsipareigojant nenutraukti Joninių šventės tradicijų. Todėl nuo 1904 metų jos buvo švenčiamos toliau⁸².

Tad „tik 1910 m., kai mažlietuvių draugijų veikloje išryškėjo integracinės tendencijos, Rambynas tapo tradicine kasmetinių lietuvių jaunimo suvažiavimų Joninių proga vieta. Šventės Rambyne siekė tariamų lietuviškų protėvių tradicijų palaikymo“⁸³. Pirmojoje Joninių šventėje dalyvavo ir Vydūnas, jis sakė kalbą, o vėliau buvo dažnas šių švenčių dalyvis. Vydūno draugijos pirmininkė Rima Palijanskaitė straipsnyje „Vydūno draugija ir Bitėnai“ rašo, kad Vydūnas savo straipsniuose minėdavo, jog Rambynas yra šventa vieta jau nuo seno ir taip bus visada. Taip pat Vydūnas mini, kad Joninių švęsti ant Rambyno kalno susirinkdavo ne tik lietuviai, bet ir vokiečiai⁸⁴. Be Joninių ant Rambyno kalno vykdavo ir kiti renginiai, dažniausiai Mažosios Lietuvos bendruomenės susirinkimai. Vydūnas taip aprašo 1913 metais rugpjūčio 3 d. vykusį susitikimą: „Vyko politiškas lietuvių susirinkimas, kuriame dalyvavo žmonės veik iš visų Prūsų lietuvių kraštų. Susiejo 600 žmonių su viršum. Tarp jų buvo matyti vyriausieji politikos Prūsų lietuvių veikėjai ir abu dabarties lietuvių atstovai Prūsų seime“⁸⁵.

Po Pirmojo pasaulinio karo Joninės ant Rambyno buvo švenčiamos ir toliau. Į Joninių šventes pradėjo atvykti vis daugiau Mažosios Lietuvos lietuvių, nes tuo metu vykdavo „neformalus kasmetinis Mažosios Lietuvos lietuvių suvažiavimas“⁸⁶. Tai būdavo galimybė susitikti ir pabendrauti. Svarbus faktas, kad jau po Nepriklausomybės paskelbimo laikraštyje „Liuosoji valanda“ (1918-02-26) buvo rašoma: „Rambynas tebėra dar lietuvių gerbiama vieta. Kasmet per Jonines susirenka ant jo jaunimas, dainomis, šokiais ir žaislais įvairindamas sau laiką. Susipratę lietuviai iš šiapus ir anapus sienos irgi neretai jį aplanko senovės gadynei prisiminti“⁸⁷. Įdomu tai, kad iš karto po Nepriklausomybės paskelbimo buvo taip drąsiai kreiptasi ir pasakyta, jog tradicijų nėra atsisakoma. Joninės tapo proga visiems susiburti, puoselėti lietuviybę ir prisiminti protėvių laikus.

Vėlesniais metais susidomėjimas Joninėmis ant Rambyno vis didėjo. Pavyzdžiui, nuo 1921 metų Lietuvos šauliai pradėjo rengti kasmetines ekskursijas, žygius į Rambyno kalną minėti Joninių. Susidomėjimą švente rodo ir laikraščių straipsniai, pavyzdžiui, „Klaipėdos Žinių“ priede Nr. 115 (1924 metų birželio 22 d.) ir laikraštyje „Lietuva“ (1926 metų birželio 18 d.), skirti būtent

⁸² Vasilijus Safronovas, *Nacionalinių erdvių konstravimas daugiakultūriame regione: Prūsijos Lietuvos atvejis*, 2015, Vilnius: Baltijos kopija, 154-155.

⁸³ Mačiulis, 220.

⁸⁴ Rima Palijanskaitė, „Vydūno draugija ir Bitėnai“, *Rambynas*, Nr. 1 (7), 2014, 50.

⁸⁵ Ten pat, 50.

⁸⁶ Mačiulis, 221.

⁸⁷ Ten pat, 221.

šiai šventei, jos programai. Norėta, kad visi sužinotų apie ant Rambyno kalno vykstančias Joninių šventes.

Tai, kad Joninių šventė ant Rambyno kalno buvo ypač svarbus įvykis, yra pasakojusi Bitėnų ūkininkė Lėnė Grigolaitytė (1910-1995) savo atsiminimuose: „Visą savaitę iki Joninių mes kone sirgdavome iš susijaudinimo. Kad tik ištrūktume! Kiekvienas troško kuo greičiau ant Rambyno. Ak, kiek ten svečių iš visur prigužėdavo. Kaime kildavo sambrūzdis, o mūsų kieme netilpdavo vežimai. [...] O ten jau būriavosi žmonės. Vieni jų kopė aukštyn, kiti leidosi žemyn, kai kurie lipo antrą kartą. Viršuje įsitaisė mūsų prekiautojai [...], stovėdavo tenai jau ir iš Lumpėnų su saldainiais, alumi, degtine ir pyragais. Griežė du orkestrai. [...] Anuomet daug muzikuodavo. Tautiniai rūbai, gražiausi drabužiai – negalėjai iki valiai į moteris atsižiūrėti. Dažnai įrengdavo sceną, kur vaidindavo ar deklamuodavo eilėraščius. Vakaraus šokdavome. [...] Tai ir būdavo visų puikiausia, visuomet apie vidurnaktį. Bet, kad ir visą naktį siautę, iki rytinio melžimo turėjome parsirasti namo. O kai tik apsiliuobdavom, vėliausiai per pietus, vėl lėkdavom ant Rambyno. Sekmadieniais visada politikuodavo. [...] Iš bitėniškių kalbėdavo mūsų gerbiamas Martynas Jankus. Jis buvo įsikales į galvą, kad reikia ginti senąją Prūsijos lietuvių kultūrą. Mes privalome jos laikytis, sakė jis, tuomet ir papročiai atgytų. Po to dažniausiai galėjai išgirsti garsų Vydūną iš Tilžės. [...] Mūsų Rambynas buvo iš tikrųjų svarbi istorinė vieta. Nelabai aukštas, bet jo papėdėje kilpą riečia Nemunas. Nuo jo viršūnės dievai valdę plačią apylinkę. O žmonės jiems aukodavę. Girios proskynoje tebestūkso Perkūno, griaustinio dievo, akmuo. Anuomet kalbėdavo ir žmonės iš Didžiosios Lietuvos – generolai iš Kauno, mokslininkai, svarbūs Vokietijos reicho asmenys. Kiekvienas dėstė savo idėjas. Ten jie susipažindavo. Valgydavo ir gerdavo susėdę. Vienur ugniagesiai dainuodavo vokiškai, kitur lietuvių draugija – lietuviškai. Anuomet dar nebuvo jokios nesantaikos. [...] Šventė baigdavosi sekmadienį vakare arba pirmadienį paryčiais. Grįždami kai kas dar dainuodavo“⁸⁸. Matome, kad Joninės buvo svarbus įvykis šiame krašte. Paminimi ir to laikotarpio intelektualai – M. Jankus, Vydūnas – kurie buvo labai gerbiami, visada laukiami įvairiose šventėse ir susibūrimuose, jų nuomonė vietiniams gyventojams buvusi svarbi.

Ne tik iš L. Grigolaitytės prisiminimų matyti, kad dainavimas buvo ypač svarbi šventės dalis. Švenčių programose, paskelbtose to meto laikraščiuose, rašoma apie chorų pasirodymus ir jų repertuarą. Pavyzdžiui, 1924 metais vykusioje šventėje pasirodė Mažosios Lietuvos chorai (diriguojami Vydūno), po to jungtiniai chorai (diriguojami A. Vaičiūno), griežė pėstininkų orkestrai, vėliau pasirodė kiti atvykę chorai⁸⁹. Šventėje buvo atliekamos pačios įvairiausios dainos: „Tai ženkime artyn, kur amžina ugnis“, „Prašvito aušra toli už kalnelių“, „O,

⁸⁸ Ulla Lauchauer, *Rojaus kelias. Rytprūsių ūkininkės Lėnės Grigolaitytės prisiminimai*, 2001, 23-24.

⁸⁹ Petras Tarasienka, „Rambyno alkietė“ *Klaipėdos žinios*, 1924 m. birželio 22 d., 1-3, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=127342>, (žiūrėta 2016 05 02).

kaip augtų ir žydėtų tad žmonijos gerovė, kad būt meilė bei malonė ir teisybė visos žemės valdovė“, „Balnok, broli, bėrą žirgą“, „Ant tėvelio dvaro“, „Pasisėjau žalią rūtą“. Kūriniai sukurti Vydūno, Č. Sasnausko, J. Tallat-Kelpšos, S. Šimkaus ir kitų žymių autorių⁹⁰. Atliekamos dainos žmonėms keldavo patriotinius jausmus.

1926 metais šventės programa šiek tiek pakinta. Šventė vyksta birželio 19-osios vakare, kuomet uždegamos ugnys. Kitą dieną prie jau įprastos šventės programos su chorų dainomis ir orkestrais atsiranda įvairūs sportiniai žaidimai⁹¹.

Šiais laikais Joninių šventimas ant Rambyno kalno yra įvardijamas ir kaip turintis nacionalinę reikšmę: „Savivaldybėje puoselėjama gyvoji vietos kultūros tradicija, organizuojamos įvairios šventės, kurių dalis turi nacionalinę reikšmę: šimtametė tradicija švęsti Jonines ant Rambyno kalno“⁹². Svarbu, kad jau apie šimtą metų Joninių šventės tradicija Rambyno kalne yra vis perduodama iš kartos į kartą ir nėra pamirštama. Joninių šventė dabar vyksta ant paties Rambyno kalno. Anksčiau koncertai dažniausiai vykdavo įrengtoje estradoje (šiuo metu jos nebėra), o dabar „pagrindinėje kalno aikštėje, kur Joninių metu uždegamas laužas, įrengta tinkama laužavietė“⁹³. Paskutiniaisiais metais didžiosios iškilmės vyksta prie aukuro.

Joninių šventėse iki šiol yra išsaugota ir chorų pasirodymo tradicija. 2015 metais pasirodė net keturi chorai (Pagėgių meno ir sporto mokyklos jaunių choras, Pagėgių pradinės mokyklos jaunučių choras, Kauno valstybinis choras, Lietuvos aklųjų choras), taip pat šventinę nuotaiką prie Joninių laužo kūrė liaudiškos muzikos kapela „Vaivorykštė“ ir liaudiškų šokių kolektyvas „Marguva“⁹⁴. Pasirodė mėgėjų teatras, dainuojamosios poezijos atlikėjas A. Kaniava. Galiausiai buvo atliekamos įprastos Joninių apeigos: vainikėlių plukdymas, tekančios saulės sutiktuvės, prausimasis ryto rasoje⁹⁵. Tai rodo žmonių norą nepamiršti savo tradicijų, jas puoselėti. Bandoma nepamiršti praeities ir ją aktualizuoti.

Taigi, tiek D. Mačiulio, tiek dr. V. Safronovo straipsniuose yra kalbama apie tai, kad Rambyno kalnas iš tiesų yra laikytinas kultūrinės atminties vieta. Tai patvirtina Mažosios ir Didžiosios Lietuvos gyventojus siejusi Joninių šventės tradicija. Joninės taip pat priklauso Rambyno kalno kolektyvinei atminčiai. Šventėje susitinka, dalyvauja skirtingų kartų atstovai. Nors

⁹⁰ Ten pat, 1-3.

⁹¹ A. Bružas, „Rambyno kalnas“, *Lietuva*, 1926 m. birželio 18 d., 4, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=37822>, (žiūrėta 2016 04 03).

⁹² Vanda Žekonienė, Algirdas Gavenauskas, Diana Milašauskienė, „Darnios plėtros galimybių studija Rambyno regioniniame parke teoriniu ir praktiniu aspektu“, *Rambynas*, 2009, Nr. 1 (2), 20.

⁹³ Juozas Vercinkevičius, „Rambyno regioninio parko direkčiai 10 metų“, *Rambynas*, 2010, Nr. 1 (3), 8.

⁹⁴ *Joninės Rambyne: „Tradicijų pynė pagal Vydūną*, <http://www.mazoji-lietuva.lt/jonines-rambyne-tradiciju-pyne-pagal-vyduna/>, (žiūrėta 2016 04 18).

⁹⁵ Ten pat.

Joninių šventimas kiekvienais metais kinta, tačiau tradicijų yra laikomasi. Daugelis jų yra pritaikytos šiuolaikiniam žmogui. Dabar daugelis žmonių ir žino Rambyno kalną ne vien tik dėl įspūdingos atsiveriančios panoramos su vaizdu į Nemuną, bet ir dėl čia švenčiamų Joninių. Tad Rambyno kalnas daugelio suvokiamas kaip senųjų žmonių garbinta šventa vieta ir Joninių šventės vieta.

6. Rambyno kalnas XXI amžiuje

Kaip anksčiau buvo minėta, Rambyno kalnas vis dar tebėra svarbi vieta ne tik vietiniams gyventojams, bet ir visai Lietuvai. Nuo 2000-ųjų metų pradžios buvo padaryta gana daug darbų: tvarkytas kalno šlaitas, keliai, vedantys į Rambyno kalną, atnaujinti informaciniai stendai ir pan. Tvarkomas ne vien tik Rambyno kalnas, bet ir visa Rambyno regioninio parko teritorija. Straipsnyje „Rambyno regioninio parko metraštis“⁹⁶ yra aprašomi visi nuveikti darbai iki 2011 metų:

1. 2001 metais buvo įsteigta Rambyno regioninio parko direkcija;
2. 2002–2004 metais buvo atlikti geologiniai ir topografiniai tyrimai, parengtas griūvančio kalno šlaito sutvirtinimo planas, taip pat dėl šlaito sutvirtinimo buvo įrengti laiptai ant Rambyno kalno;
3. 2003 metais parengtas Rambyno kalno teritorijos detalusis planas, įrengti pėsčiųjų takai, sukurta parko interneto svetainė. Taip pat nutiestas kelias iki gamtos paminklo „Raganų eglė“, įrengta poilsiovietė, automobilių stovėjimo aikštelės ir kiti darbai skirti parke apsilankančių žmonių patogumui;
4. 2005 metais paruoštas naujo lankytojų centro planas, naujas Rambyno regioninio parko ir jo zonų apsaugos ribų planas;
5. 2006–2008 metais buvo patvirtinti anksčiau minėti planai, įgyvendinamas projektas dėl baltųjų gandrų apsaugos, pradėtas leisti periodinis laikraštis „Rambynas“ ir pasirodė pirmasis žurnalo „Rambynas“ numeris, populiarintas Bitėnų kaimas, atlikti darbai gandrų kolonijoje ir pan.;
6. 2008–2009 metais pradėta tvarkyti Šereitlaukio dvarvietė, pradėtas tvarkyti kelias į Rambyno kalną;
7. 2009–2011 metais yra tęsiama laikraščio ir žurnalo leidyba, organizuojami įvairūs seminarai, išvykos, susitikimai, toliau tvarkomas Rambyno kalnas, įrengtas Rambyno regioninio parko lankytojų centras su parko vertybių ekspozicija.

Matome, kad Rambyno kalnas yra prižiūrimas, puoselėjamas, stengiamasi šią vietą padaryti kuo patrauklesnę atvykstantiems turistams. Jis tarsi atgyja naujam gyvenimui. Pastebimas noras pritraukti kuo daugiau žmonių. Svarbu, kad ir toliau yra leidžiamas laikraštis ir žurnalas-almanachas tuo pačiu pavadinimu „Rambynas“. Šie leidiniai prisideda prie vietos populiarinimo, informacijos skleidimo, juose pateikiami įvairūs moksliniai straipsniai padeda atkurti Rambyno kalno ir jo apylinkių praeities vaizdą.

⁹⁶ *Rambyno regioninio parko metraštis*, Rambynas, 2009, Nr. 1 (2), 85-86.

Rambyno regioniniame parke atminimo vieta, kaip jau minėta, nėra vien tik Rambyno kalnas. Jai galima priskirti ir Bitėnų kapinaites. Jos dažnai yra pavadinamos net Mažosios Lietuvos panteonu, kuriame palaidoti svarbūs šiam kraštui žmonės: Vydūnas, M. Jankus, V. K. Banaitis, J. Vanagaitis, L. Grigolaitytė, A. Žvinakis ir kt.⁹⁷ Šiuo metu kapinės yra išpuoselėtos ir gerbiamos. Jų įėjimą saugo metaliniai vartai, kurių viršuje yra iškalti Vydūno žodžiai: „Spindulys esmi begalinės šviesos“. Vartų pamatuose Vydūno draugijos nariai paliko ateinančioms kartoms laišką, kuriame rašo: „Tegul stovi šie vartai ilgai. Tegul ir šis laiškas eina jums ilgai ilgai. O už tų vartų esantis kapo kauburėlis tegul neišmatuojamai ilgai būna toji vieta, kurion ateinama padėkoti už tą dvasinės gaivos šaltinį jį mums ir ateities kartoms palikusiam. Norime, kad to šaltinio niekada nepamirštumėt ir Jūs. Jei iki jo dar nebūsime priėję, būtinai prieikite. Jis Jums labai padės, kas Jūs bebūtumėt, kokius žygius bebūtumėt atlikę, kokius darbus bebūtumėt nuveikę“⁹⁸. Matome, kad ir šiame tekste kaip svarbiausias dalykas išryškintas perdavimas ateitiems kartoms. Svarbiausia, kad ši vieta neišnyktų, nebūtų pamiršta ar sulyginta su žeme. Taip jau buvo nutikę po Antrojo pasaulinio karo, kai visas krašto paveldas, taip pat ir šios kapinaitės, buvo sunaikintos. Likę metaliniai kryžiai žmonių buvo išgrobstyti, nes nebeliko vietinių gyventojų (jie buvo prievarta išvežti į Sibirą), kuriems šios kapinaitės buvo reikšmingos⁹⁹. Šie įvykiai yra išlikę žmonių atmintyje, todėl yra taip akcentuojamas ir šios šventos vietos išsaugojimas. Galima pridėti dar ir tai, kad šis kraštas buvo dažnai pavergtas svetimųjų, daug žmonių išvaryta iš gimtosios žemės, todėl ir atsiminimų, objektyvių liudijimų turime labai mažai. Tad ir rekonstruoti šią atminties vietą, kaip ir Rambyno kalno šventvietę, galima tik pasitelkiant pavienius ir negausius šaltinius. Ši rekonstrukcija vis dar tęsiama, yra bandoma susigrąžinti prarastą praeities dalį.

Prie atminimo vietų šioje teritorijoje galima būtų priskirti ir Martyno Jankaus memorialinį muziejų. Geriausiai M. Jankus žinomas kaip spaustuvininkas, jau minėtos draugijos „Birutė“ įkūrėjas. Svarbus jo indėlis tiek Mažosios, tiek Didžiosios Lietuvos istorijai bei kultūrai buvo nelegalių knygų gabenimo organizavimas. Šis žmogus, kaip minėta anksčiau, buvo vienas reikšmingiausių šiame krašte. Dėl pasiaukojimo savam kraštui buvo mylimas ir gerbiamas vietinių žmonių. Tad XX a. pab. atkūrus buvusią M. Jankaus spaustuvę čia buvo perkeltas ir M. Jankaus muziejus. Šis muziejus nėra skirtas vien tik M. Jankaus asmenybei, jo gyvenimui. Jis atkuria ir Rambyno kalno vietovės praeitį, eksponatai supažindina su vertinga Mažosios Lietuvos istorija¹⁰⁰. Tad galima teigti, kad tiek M. Jankaus muziejus, tiek ir M. Jankus, kaip asmenybė, yra atminties vietos, kurios reikšmingos ne tik vietiniams, bet ir visos Lietuvos gyventojams.

⁹⁷ Eugenijus Skipitis, „Rambyno kultūros atodangos“, *Rambynas*, 2011, Nr. 1 (4) gruodis, 3.

⁹⁸ Giedrė Skipitienė, „Rambyno krašto kapinaitės“, *Rambynas*, 2009, Nr. 1 (2) gruodis, 83.

⁹⁹ Ten pat, 82.

¹⁰⁰ Martyno Jankaus muziejus, <http://www.jankausmuziejus.lt/apie-muzieju/>, (žiūrėta 2016 05 13).

Apibendrinant, galima teigti, kad Rambyno kalnui ir jo apylinkėms XXI amžiuje skiriama vis daugiau dėmesio. Čia vis dar tęsiama Joninių šventės tradicija, stovi aukuras ir istorinis akmuo su Gediminaičių stulpais. Svarbios ir šalia Rambyno kalno įsikūrusios Bitėnų kapinaitės, kurios yra tapusios atminties vieta. Taip pat ir M. Jankaus memorialinis muziejus bei pats M. Jankus, be kurio indėlio galbūt būtų pamirštas ir Rambyno kalnas. Tad ši vieta kiekvienais metais vis gražėja, tampa patrauklesne turistams, vis daugiau žmonių apie ją sužino.

IŠVADOS

- Atminties tyrinėjimai aktualūs ir šiandien. Darbe remiamasi M. Halbwachso, J. ir A. Assmannų, P. Nora pasiūlytomis sąvokomis: kolektyvinė atmintis, istorinė ir kultūrinė atmintis, atminties vietos. Pasitelkiant šias sąvokas buvo aiškinamasi ir Rambyno kalno istorinė ir kultūrinė atmintis.

- Rambyno kalno istorinei atminčiai galima priskirti pirmuosius rašytinius šaltinius, įvykius su tiksliais datomis, iš dalies ir vietinių gyventojų prisiminimus. Kultūrinei atminčiai yra skiriami padavimai, kalno šventumą patvirtinantys objektai (akmuo, medžiai), Joninių šventė. Rambyno istorinę atmintį įprasmina kultūrinė atmintis, tad istorinė atmintis nuo kultūrinės atminties negali būti griežtai atskiriama.

- Mažosios ir Didžiosios Lietuvos kolektyvinės atminties vieta Rambyno kalnas buvo pasirinktas todėl, kad ši vieta jau nuo senų laikų buvo žinoma kaip šventvietė, manoma, kad ant kalno yra stovėjusi pilis, degusi šventa ugnis. Sprendimui pasirinkti Rambyno kalną, kaip atminties vietą, įtakos padarė vietinė intelektualų bendruomenė.

- Archeologinių duomenų apie Rambyno kalną daug nėra, geriausiai yra žinomi E. Gizevijaus radiniai. Tarsi užpildydamas žinių apie Rambyno kalno priešistorę trūkumą archeologas P. Tarasenko parašė istorinę nuotykių apysaką „Rambyno burtininkas“. Joje Rambyno kalno gyvenvietė yra išskiriama iš kitų parodant, kad ši telkia istorinę ir kultūrinę atmintį, ji siejama su meilės ir darnos patyrimu.

- Pirmieji rašytiniai šaltiniai yra žinomi nuo XIV a. Vėliau kalnas minimas jau XVI ir XVII amžiuose.

- Rambyno kalnas yra alkakalnis. Tai įrodo ant kalno esantis šventas akmuo, aukuras, anksčiau augusi šventa liepa.

- Darbe buvo aptarti 10 padavimų, iš kurių trys yra originalaus siužeto, du – to paties siužeto variantai ir penki – tarpusavyje susiję. Nors nėra aišku, ar šiuos tekstus galima priskirti sakybinei tradicijai, ar autorinei kūrybai, jie parodo visuomenės kolektyvinę ir kultūrinę atmintį.

- Su kolektyvinės atminties raiška siejama Joninių šventė. Ji yra reikšminga ne tik kaip ilgiausios dienos paminėjimas, bet ir kaip Mažosios ir Didžiosios Lietuvos gyventojų kolektyvinės atminties vieta. Čia buvo dalinamasi idėjomis, formuojama visuomenės nuomonė, kalbama apie protėvių tradicijų išsaugojimą ir perdavimą ateinančioms kartoms.

- Rambyno kalnas XXI amžiuje vis dar yra žinomas kaip šventa vieta. Ir toliau švenčiamos Joninės, yra pastatytas naujas aukuras. Rambyno regioninio parko teritorijoje yra ir daugiau atminties vietų, tai Bitėnų kapinaitės, M. Jankaus memorialinis muziejus.

Literatūra

1. Balsys, Liutauras, „Rambyne sunaikintas aukuras, tarnavęs šventai atgimimo Ugniai“, <http://www.baltai.lt/?p=4090>, (žiūrėta 2016 03 04).
2. Basalykas, Alfonsas, „Rambyno landšaftinio draustinio paviršiaus fizinė geografinė apžvalga“, A. Basalykas, Z. Venckus, A. Lekavičius ir kt., *Rambynas*, Vilnius: Mokslas, 1987, 4-8.
3. Basanavičius, Jonas, *Iš gyvenimo vėlių bei velnių*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, 276-277, (7 tomas, Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka).
4. Bružas, A., „Rambyno kalnas“, *Lietuva*, 1926, birželio 18, 4, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=37822>, (žiūrėta 2016 04 03).
5. Gaižutytė-Filipavičienė, Žilvinė, „Kultūrinė atmintis, kultūrinis kapitalas ir vizualumas“, 46, http://litlogos.eu/L83/Logos_83_045_049_Gaizutyte.pdf, (žiūrėta 2016 05 12).
6. *Gražiausieji Mažosios Lietuvos padavimai*, Marijampolė: Liberum artis, 2011, 72-82, 83-84, 85-88.
7. *Joninės Rambyne: „Tradacijų pynė pagal Vydūną“*, <http://www.mazoji-lietuva.lt/jonines-rambyne-tradiciju-pyne-pagal-vyduna/>, (žiūrėta 2016 04 18).
8. Karaliūnas, Simas, „Iš kur kilęs žodis „Rambynas“?“, *Mokslas ir gyvenimas*, 1977, Nr. 8 (239), 35.
9. Kerbelytė, Bronislava, *Lietuvių liaudies padavimai*, Vilnius: Vaga, 1970, 68.
10. Kerbelytė, Bronislava, *Lietuvių liaudies padavimų katalogas*, Vilnius: Lietuvos TSR Mokslų akademija, lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1973, 17.
11. Lachauer, Ulla, *Rojaus kelias. Rytprūsių ūkininkės Lėnės Grigolaitytės prisiminimai*, Vilnius: Baltos lankos, 2001, 23-24.
12. Mačiulis, Dangiras, „Pasisavinant Mažąją Lietuvą. Vienijančios kolektyvinės atminties konstravimas Lietuvoje tarpukariu“ Erdvių pasisavinimas Rytų Prūsijoje XX amžiuje, 212-229, http://briai.ku.lt/downloads/AHUK_24/24_212-229_Maciulis.pdf, (žiūrėta 2016 03 15).
13. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, IV tomas, 2009, 37.
14. Norbertas Vėlius, *Mitinės lietuvių sakmių būtybės*, Vilnius: Vaga, 1977, 83.
15. Palijanskaitė, Rima, „Vydūno draugija ir Bitėnai“, *Rambynas*, 2014, Nr. 1 (7), 50-59.
16. Racėnaitė, Radvilė, „Folklorinė atmintis: retrospektyvus santykis su vieta lietuvių liaudies sakmėse“, 108-111, http://www.liti.lt/lt/radvile_racenaite/, (žiūrėta 2016 03 22).

17. Raganų eglė,
http://www.rambynoparkas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=116&Itemid=107&lang=lt, (žiūrėta 2016 03 28).
18. *Rambyno regioninio parko metraštis*, Rambynas, 2009, Nr. 1 (2), 85-86.
19. *Rambyno regioninio parko tinklalapis*, www.rambynoparkas.lt, (žiūrėta 2016 04 29).
20. *Rambyno regioninis parkas*, <http://www.vstt.lt/VI/index.php#r/144>, (žiūrėta 2016 04 27).
21. Remeika, Jonas, „Rambyno padavimų vainikas“, *Mokslo dienos*, 1938, Nr. 5-6, 281-286,
<http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=65299&biRecordId=6030>,
(žiūrėta 2016 03 12).
22. Safronovas, Vasilijus, „Bandytas formuoti alternatyvą: lietuviškojo didžiojo istorinio pasakojimo aktualizavimas Prūsijos Lietuvoje XIX XX amžių sandūroje“, 69-103,
http://briai.ku.lt/downloads/AHUK_23/23_069-103_Safronovas.pdf, (žiūrėta 2016 04 19).
23. Safronovas, Vasilijus, „Ką tyrinėsime – istorinę kultūrą ar atminimo kultūrą?“, *Kultūros barai*, 2007, Nr. 7 (513), 2-6.
24. Safronovas, Vasilijus, *Nacionalinių erdvių konstravimas daugiakultūriame regione: Prūsijos Lietuvos atvejis*, Vilnius: Baltijos kopija, 2015, 154-155.
25. Safronovas, Vasilijus, *Praeitis kaip konflikto šaltinis. Tapatybės ideologijų konkurencija XX amžiaus Klaipėdoje*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2011, 28, 30.
26. Skipitis, Eugenijus, „Rambyno kultūros atodangos“, *Rambynas*, 2011, Nr. 1 (4), 6.
27. Stakvilionis, Gediminas, „Prisiminimai apie Rambyno akmenį“, užrašyti Giedrės Skipitienės, 2006 m. rugpjūčio 30 d. Tekstas gautas iš G. Skipitienės elektroniniu laišku 2016 04 27. Tekstas publikuotas nėra.
28. *Šilutės kraštas. Enciklopedinis žodynas*, Šilutė: Prūsija, 2000, 323-324.
29. Šimėnas, Valdemaras, „Neatsiskleidęs Rambynas. Archeologiniai Rambyno kalno ir jo apylinkių tyrimai nuo XIX iki XX a. pradžios“, *Rambynas*, 2011, Nr. 1 (4), 18-19.
30. Šimėnas, Valdemaras, „Neatsiskleidęs Rambynas. Archeologiniai Rambyno kalno ir jo apylinkių tyrimai nuo XX a. pradžios iki šių dienų. Napoleono lobio paieškos“, *Rambynas*, 2012, Nr. 1 (5), 11.
31. Tarasanka, Petras, „Rambynas“, *Jaunoji karta*, 1933, Nr. 23, 391-392,
<http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=6170&biRecordId=2364>, (žiūrėta 2016 05 02).
32. Tarasanka, Petras, „Rambynas“, *Jaunoji karta*, 1933, Nr. 24, 408-410,
<http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=6169&biRecordId=2364>, (žiūrėta 2016 05 02).

33. Tarasenska, Petras, „Rambyno alkvietė“, *Klaipėdos žinios*, 1924, birželio 22, 1-3, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=127342>, (žiūrėta 2016 05 02).
34. Tarasenska, Petras, *Rambyno burtininkas*, Kaunas: Šviesa, 1997.
35. Trinkūnas, Jonas, „Rambynas – garsioji lietuvių šventvietė“, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2230&p_d=21311&p_k=1, (žiūrėta 2016 02 12).
36. Vabalkšnis, A., „Rambyno kalno dvasių kerštas“, *Mūsų rytojūs*, 1932, Nr. 24, 5, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=342519>, (žiūrėta 2016 03 14).
37. Vaitkevičius, Vykintas, *Alkai. Baltų šventviečių studija*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 2009, 28, 66, 76.
38. Vaitkevičius, Vykintas, *Senosios Lietuvos šventvietės. Žemaitija*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 1998, 642, 645, 646.
39. Vėlius, Norbertas, *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. I. Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, 420, 429, 445.
40. Vėlius, Norbertas, *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. III. XVII amžius*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003, 234.
41. Venckus, Zenonas, „Rambyno kalno praeitis“, *A. Basalykas, Z. Venckus, A. Lekavičius ir kt., Rambynas*, Vilnius: Mokslo, 1987, 8-19.
42. Vercinkevičius, Juozas, „Rambyno regioninio parko direkcijai 10 metų“, *Rambynas*, 2010, Nr. 1 (3), 8.
43. Žekonienė, Vanda, Gavenauskas, Algirdas, Milašauskienė Diana, „Darnios plėtros galimybių studija Rambyno regioniniame parke teoriniu ir praktiniu aspektu“, *Rambynas*, 2009, Nr. 1(2), 20.
44. *Žemės atmintis. Lietuvių liaudies padavimai*, (parengė Kerbelytė Bronislava), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999, 189.
45. Žilvinė Gaižutytė-Filipavičienė, „Kultūrinė atmintis, kultūrinis kapitalas ir vizualumas“, 2015, 46, http://litlogos.eu/L83/Logos_83_045_049_Gaizutyte.pdf, (žiūrėta 2016 05 12).

Darbo tema yra „Rambyno kalnas istorinės ir kultūrinės atminties lauke“. Darbo objektas – Rambyno kalnas ir jo apylinkės kaip kultūrinės atminties vietos. Darbe aptartas kultūrinės atminties tyrimų laukas, išanalizuoti turimi šaltiniai, su Rambyno kalno siejamų duomenų pobūdis, pagrindinės temos. Aptariamas Rambyno vaizdinys grožiniame kūrinyje. Darbas atliktas remiantis kultūrinės atminties tyrimų prieiga. Darbo tikslas - išryškinti Rambyno kalno vaizdinį kultūrinėje atmintyje ir išsiaiškinti, kokia istorinė ir kultūrinė Rambyno kalno reikšmė vietos bendruomenei ir Lietuvos kultūros istorijai.

Darbe išsiaiškinta, kad Rambyno kalno istorinei atminčiai yra priskirtini konkretūs įvykiai su tiksliais datomis, archeologiniai duomenys, pirmieji Rambyno kalno vardo paminėjimai rašytiniuose šaltiniuose, iš dalies ir vietinių gyventojų prisiminimai. Kultūrinei atminčiai yra priskiriami Rambyno kalno padavimai, kalno šventumą įrodantys objektai bei Joninių šventė, kuri yra svarbiausia kultūrinės atminties dalis. Rambyno kalnas svarbus ne tik vietinei bendruomenei, bet ir Lietuvai.

Eglė Užkuraitė, The Hill of Rambynas in the Field of Historical and Cultural Heritage,
Summary

The theme of the present paper is The Hill of Rambynas in the Field of Historical and Cultural Heritage. The object of the work is the hill of Rambynas and its surroundings as the places of cultural heritage. The work discusses the field of cultural heritage, the available sources are analysed, as well as the format of data relating to the hill of Rambynas and main themes are examined. The image of Rambynas is discussed in fiction. The work is done on the basis of the access to the research of cultural heritage. The aim of the work is to emphasise the image of Rambynas hill in cultural heritage and to examine what historical and cultural meaning the hill of Rambynas has in local communities and the cultural history of Lithuania.

It has been clarified in the work that specific dated events, archaeological data, the first written records and memories of locals are attributed to historical heritage of Rambynas hill. The stories of Rambynas hill, objects referring to the hill's sacredness and Feast of St. John which is the most important part of cultural memory are assigned to cultural heritage. The hill of Rambynas is significant not only to local communities but also to Lithuania.